

מדיניות חוץ

חלוקת טריטוריאלית של ארץ-ישראל: ההכרעה ב-1937^{*}

יצחק גלנור

'ארץ ישראל' היא הארץ המובלעת
יותר מדי פעמים'
(ויצמן, עדות לפני הוועדה המלכיתית, 1937)

מבוא

הגיאוגרפיה אינה מתחוכחת, היא פשוט קיימת', כתב ספייקמן (Spykman) (1938:236), כדי להוכיח שאין מדינה יכולה להתעלם מן הגיאוגרפיה שלה. אבל גם אם נניח שקיימים 'טרמיניזם גיאוגרפי' המכתייב את יחסיו הגומלין בין טריטוריה ואומות(Clifford, 1988:10), צריך לבדוק את יחסיו גישותיהם של מדינות ואומות כלפי טריטוריה וגבולות, עדין יש צורך לזכור את יחסיו מוסימת הוא הסיבה לתהילכים משתנים אחרים. לדוגמה: האם הקשר לכברת אדמה מסוימת הוא הסיבה לתהילכים פוליטיים או התוצאה שלהם? לדעתו של הפילוסוף הגרמני פיכטה אין הרים ונחלות מעכבים עמו. להפוך, 'אנשים גרים ביחד ... משם שהוא כבר לעמ על פי חוק הטבע, שהוא הנעללה יותר' (צדורי [Kedourie], 1961:70). גישה דומה קיימת גם אצל אלה הטוענים שבגולות מדיניים צריכים לחפש מפות לשוניות. עוברים לשון משותפת, ולא טריטוריה, היא המשנה הבלתי תלויה. לכל אלה השיקcis לאסכולה זו משותף חיפוש אחר כללים אובייקטיבים (או 'טבעיים') שנודעו להסביר את הזיקה שבין עם לטריטוריה. גישתם היא אקספרסיבית ולא אינטראומנטלית.

'אינטראומנטליות' בהקשר זה מציין על גישה פונקציונלית, ככלומר על חיפוש אחר עדות ממשית שתסייע את הזרים הטריטוריאליים של עמים ואומות. גוטמן (Gottmann, 1973:18), למשל, מדגיש את השפעת המרקרטילים ומצין שהפונקציות העיקריות של המדינה הטריטוריאלית המודרנית מקורן בחתירתו של

*. אמר זה הוא חלק מחקר מקיף יותר של המחבר על 'מדינה, טריטוריה וגבולות'. המחקר מומן על ידי מענקים מטעם האגודה הישראלית לקרנות מחקר ופיתוח (1986-1989), והקרן למחקר בסיסי של האקדמיה הישראלית למדעים. עבודת המחקר הchallenge בשנת שבתון שעשית כעמית-מחקר במרכזו למורשת בזיגוריון, בשדה בוקר, ב-1986-1987. ברצוני להודות לאנשי המרכז והארכין על עוזרם החשובה ותרומתם הרבה. תודה מיוחדת לעמית הפרסופורים סטנלי ווורמן, ישעיהו (צ'ירלס) ליבמן ובורך ג' ארילינג שהעירו הערות מועלות מאוד לנסה הרាជון של אמר זה.

האדם לביטחון, להזדמנויות ולאושר. כמוهو גם פאדיסון (Paddison, 1983: 15–16), שקשר את ערך הטריטוריאליות לאופן שבו היא עונה על צרכים של זהות, ביטחון וגורי. לעומתו סוגיה (Soja, 1971: 8) מגדיש יותר את הטענה שתטריטוריאליות משקפת רעיונות ערביים בדבר החשיבות של רכוש וקניין.

על מנת להשתמש במונחים קיימים (כהן [Cohen E.], 1976; קימרלינג [Kimmerling], 1983: 21–22) נתייחס לשתי הגישות הקיימות להסברת הטיעונים הטריטוריאליים לפי ההגדרות האלה: טיעונים אקספרסייביים לחזקה או להשתלבות על טריטוריה מסוימת הם דטרמיניסטיים. הם מגישים לעוזריהם עקרונות של אידיאולוגיה, אמונה, היסטוריה, טבע, גזע, שפה, חברה או תרבות כדי להוכיח שעם שיטה מסוימת 'שייך'. לדוגמה, המונח 'זכויות היסטוריות' משמש כדי להצביע על רשותם או נוכחות מושכת/ مكانותיהם או למדינה מסוימת זכות על טריטוריה מסוימת (בורגארט [Burghardt], 1973: 230–233). בטיעונים אינסטראקטיביים טריטוריה ובגולותם הם מתחנים תלויים. הם משתמשים בנימוקים פונקציונליים ומוגגים מכ舍יר להשגת ערכיהם או אינטראסים אחרים. הם מגישים לעוזריהם 'צרכים' כגון אסטרטגייה, הגנה, קיום כלכלי, התפתחות חברתית, תחבורה ותשורת, כדי להוכיח שיש צורך בטריטוריה. ערך הטריטוריה נקבע כאמור למטרות קולקטטיביות אחרות.

הבחנה המדויקת בין 'אקספרסייבי' ל'אינסטראקטיבי' היא לעיתים קרובות שרירותית. בסיטואציות בין מדינות, כמו גם במקרים פוליטיות, שני סוגים הטיעונים משמשים לחילופין, ובדרך כלל כדי לתמוך בדרישות להתרבות טריטוריאלית. קשה מאוד להביא דוגמה של מדינה שהשתמשה בטיעונים אקספרסייביים, כמו 'קדחת האדמה', כדי לוותר על טריטוריה. באותו אופן טיעונים אינסטראקטיביים, כמו הצורדים בגבולות אסטרטגיים, משמשים כדי להשתלט על הגבעה הקרוובה, ולא כדי לסתת ממנה.

עם כל זאת, הבחנה תקפה, שכן במאמר זה הנוסוק לא רק בטיעונים אלא גם בהחלטות. בקבלה החלטות יש לתרגם אמוןנות אקספרסייביות לעמדות, ויש צורך גם להזכיר את הרתיעה מפניהם העמדת הטריטוריה כדבר שהוא בריחליפין לערכיהם או לאינטראסים אחרים. מהצד השני, טיעונים אינסטראקטיביים אינם יכולים להישאר לנצח על המישור הטקטי בלבד. אם הם מוביילים לעמדות שתומכות בויתורים טריטוריאליים, הם חייבים להתייחס לתמורה האפואית בערכיהם ובאינטרסים אחרים. בהקשר כזה הבחנה בין 'אקספרסייבי' ל'אינסטראקטיבי' ברורה בקצוות. לדוגמה, אלה שהטענו רדק ביכולת הקליטה של הארץ היו רוחקים מאוד מלה שיחסו ערכיהם של 'גואלה' לאדמות ארץ-ישראל. בין שני הקטבים האלה קיימות עדמות מורכבות יותר וקשوت יותר לסיווג. למשל: יש הטוענים שי' יכולות הקיום של מדינה' תלויה בגודל מסויים ובצורה מסוימת של הטריטוריה; האם זה טיעון אקספרסייבי, שנוגע להשקפה מסוימת בדבר גורלה של מדינת הלאום, או שמא טיעון אינסטראקטיבי, שנוגע לכוחה האובייקטיבי של המדינה? בהתאם לכך, ומתוך רגישות לニימות הדעות האלה, השאלה הנידונה במאמר זה היא מוגבלת יותר: כאשר עמדה לפניה בחירה קונקרטית, האם הייתה התנועה הציונית נכוונה לוותר על טריטוריה למען ערכים אחרים?

בעשור החמישי לקיים, אין למדינת ישראל טריטוריה מוסכמת. בלבד מן הגבול בין ישראל למצרים, המוכר בידי שתי המדינות הגובלות בו, עדיין אין ידועם שאר גבולותיה ועקב כך שטחה של המדינה. אין בדעתנו לדון כאן בסוגיה הרחבה של הסctor הירושלמי-ערבי המתחש, בדרישות הטריטוריאליות המנוגדות, וגם לא בשאלת אם אמן הסכום הוא בכלל טריטורילי (הרכבי, 1970). מוקד הדיוון כאן שונה: ההחלטה הפנימית בתחום הציונית בדבר גודל הטריטוריה ובגבולותה העתידים.

סדרה של החלטות פנימיות מכיריות בנושאים אלה נתקבלה בתנועה הציונית לפני הקמת מדינת ישראל ב-1948. ההחלטה הנבחנת כאן נפלה בקונגרס הציוני ה-כ' באוגוסט 1937 בעקבות הצעה של הוועדה המלוכותית הבריטית (ועדת פיל) לחלק את פלשתינה ("אי") בין יהודים לעربים.²

במבט לאחר ההחלטה 1937 הייתה מעין צומת דרכים: מצד עניינים גורלי, שבו מקבלי ההחלטה מגיעים למסקנה שעלייהם לנוקוט עמדה ולבחור בין האפשרויות השונות. הם גם מניחים שעמדת זו תשפי על התוצאות. מבחינה זו צומת 1937 הוא טיפוסי למדי בהשוואה להחלטות טריטוריאליות חשובות אחרות בתקופה שלפני הקמת המדינה וגם בתקופת המדינה. גם הפרמטרים של ההחלטה שעמדו לפני מקבלי ההחלטה ב-1937 היו טיפוסיים וניתן לנתחם ביחיד עם החלטות הטריטוריאליות מאז הצהרת בלפור ועד שנות התשעים.³

הגבולות לפני 1937

המפה הראשונה שהותה את השאיות הטריטוריאליות וההתיישבותיות של 'הבית הלאומי' היהודי הוצאה בידי הסתדרות הציונית לפני ועדת השלום בפריס ב-1919. השטח המזועז הקיף כ-50,000 קמ"ר וכלל את כל ארץ-ישראל, דרום לבנון של היום עד מעבר לנهر הליטאני וכן חלקים ממה שהיה בעבר הירדן, עד מסילת הברזל החיג'אזית (ביבר, 1983: 21–22).

המשא ומתן המושך בין שתי המעוצמות הקולוניאליות בmourח התקיכון, בריטניה וצרפת, נחתם בהסכם סן-זרמו (1920). בעקבות ההסכם מסר חבר הלאומנים את המנדט על סוריה ולבנון לצרפת, ואת המנדט על עיראק וארכ'ז'-ישראל לריטניה (כהן [Cohen S.] 1986: 34–35). קו הגבול בין תחומי המנדט הצרפתי למנדט הבריטי הוא הקו המفرد היום בין ישראל ללבנון. קביעת הגבול הצפוני על פי האינטראסים הקולוניאליים נחשה בעניין התנועה הציונית נסיגה מן הבתוחות הבריטיות שנכללו בחזירה בלפור מ-1917. בספטמבר 1922 אישר חבר הלאומנים את הסטטוס הנפרד של עבר-הירדן במסגרת המנדט הבריטי (קלימן [Kleiman] 1970). בעקבות זאת הוקם שם משל נפרד, וב-1923 המונה האמיר עבדאללה לשלית, במסגרת תחום האחוריות הרשמי של הנציב העליון הבריטי לפוליטניה. למעשה הופרדה עבר-הירדן מן הבית הלאומי היהודי, והסטטוס הנפרד לא השתנה מאז ועד היום. ובאים בתנועה הציונית ראו בכך זה את החלוקת הראשונה של ארץ-ישראל, בעיקר בשל ההשלכות לגביה ההתיישבות היהודית. התנועה הציונית לא קיבלה רשות את עמדתה של

בריטניה, שהסעיפים בכתב המנדט הנוגעים להקמת בית לאומי יהודי אינם מתייחסים לעבר-הירדן. בפועל התרcosa ההתיישבות היהודית בארץ-ישראל המערבית, למורת הניסיונות השונים להתיישב, לרכוש או לחור אדמות עבר-הירדן (Stein [Stein], 1984: 192–199; שאלאチיאל, 1990: ב' 395–418).

הוועדה המלכוטית

מכינתה של ממשלה בריטניה הקיפה ארץ-ישראל שטח של 28,000 קמ"ר ממערב לנهر הירדן. לגביה הבעיה הפלשינית ב-1937 הייתה, שבשטח זהו כ-1.3 מיליון בני אדם, יחס של 7 ל-3 בין ערבים ליהודים, וכלל צד היו תביעות מנוגדות על השטח כולו. המרד הערבי ('מאורעות תרצ"ו–תרפ"ט' בפינו ו'התפרעות' בפי הבריטים) החל באפריל 1936, ומהוועה נ��dot ציון בתחום שהסתה בחלוקת ארץ-ישראל ובಹקמת מדינת ישראל ב-1948. באוגוסט 1936 מינתה ממשלה בריטניה את הוועדה המלכוטית לפוליטניה, ועדה בעלת יוקרה רבה מאוד שתפקידה היה לברר מה הן הסיבות שבבסיס התהפרעות ... לבחון היטוב כיצד מתבצע המנדט על פוליטניה ... [והאם] יש צדק כלשהו בטענותיהם של העربים או היהודים'

Palestine Royal Commission, VI [להלן: הוועדה המלכוטית], 7391: (389:1937) (להלן: הוועדה פרסמה את הדוח' שלה ביולי 1937. היא הגיעה למסקנה שפליטניה נתונה במכוון סתום לשליטה, שהמנדט הבריטי לא יכול להבטיח הסדר קבוע בין היהודים לערבים, והצעה שהשטח יחולק כדלהלן (הוועדה המלכוטית, 1:389):
 1) תוקם מדינה יהודית, עצמאית וריבונית במישור החוף, בעמקים הצפוניים ובגליל, בשטח של כ-5000 קמ"ר, ככלمر פחוות מעשרים אחוזו משטח ארץ-ישראל המערבית.
 2) שאר שטחי פוליטניה יסופחו לעבר-הירדן ויישו חלק מדינה ערבית עצמאית וריבונית.

3) המנדט הבריטי על פוליטניה יסתהים, ואת מקומו יתפסו חוות דודזדים בין בריטניה לבין שתי המדינות. מנדט חדש יינתן לריטניה על מובלעת בצורת פרוזדור, שתשתרע מיפו ועד ירושלים, כולל ירושלים.
 4) תעישה העברה של קריקעות ועד כמה שאפשר גם חילופי אוכלוסין (טרנספר) בין שתי המדינות המוצעות [ראה ציור 1].

ממשלה בריטניה אימצה את הצעה הוועדה ב-7 ביולי 1937. אולם בבית הנבחרים לא הייתה התחלה רכה מן התקנית, והודיעו שהתנהלה ב-21 באוגוסט לא הגיע לכל הכרעה. נציגי העربים בארץ, ולאחר מכן שליטי מדינות ערב, דחו את ההצעה מכל וכל. בסוף 1937 כבר היו לממשלה בריטניה ספקות לגבי התקנית שהוועדה הציעה. משרד המושבות המשיך לתמוך בה, אולם התנגדות משרד החוץ קיבלה משקל רב יותר בغال התרומות במצב הבינלאומי באירופה. עקב כך גברה החשיבות האסטרטגית של ארץ-ישראל עבור בריטניה. בינוואר 1938 הודיעה הממשלה, בראשות צ'مبرליין, על מינויה של ועד' יעדת לחלוקת פוליטניה Palestine Partition Commission [להלן: ועדת ווזה]. ועדת זו נתבקשה לבדוק את ההצעה החלוקה לפרטיה, ואף קיבל חירות מלאה להציג בה שינויים. בדייעבד ידוע לנו שהוועדה קיבלה גם הוראות סודיות, ולפיהן מותר לה הגיעו למסקנה שהחלוקת אינה אפשרית.⁴ ואמנם בדו"ח שלה קבעה ועדת ווזה כך: 'לא עלה בידנו להמליץ על

תיקון טעות

לדאבורנו נפלה טעות במאמרו של יצחק גלנור בעמ' 214, שורה 15 מלמעלה: כתוב: (VI, 7391: Palestine Royal Commission, [להלן: הוועדה המלכוטית]) וצ"ל: (VI, 1937: Palestine Royal Commission, 1937: הוועדה המלכוטית).

ציור 1: המפה שצורפה לדוח הוועדה המלכותית

גבולה שיעניקו סיכוי סביר להקמתן ולקיים של מדינה ערבית ומדינה יהודית שיעמדו בראשות עצמן במשך הזמן' (עדת וודהה, 1938:14). כתוצאה זאת הודיעת ממשלה בריטניה ש'חלוקת אינה פתרון מעשי'. במאי 1939 פורסם הספר הלבן המגביל עליה יהודית ורכישת קרקעות בארץ-ישראל. בכך הוסרה שאלת החלוקה מסדר היום עד תום מלחמת העולם השנייה.

התפתחויות בתוך התנועה הציונית

הוועד היהודי העליון, שיצג את העربים הפלשטיינים, דחה את המלצות הוועדה המלכותית ודרש במקום זאת: (א) לחזור מן הניסוי הכספי 'הבית הלאומי היהודי'; (ב) לסייע את המנדט הבריטי ולהקים בפלשתינה מדינה ערבית ריבונית (עדת וודהה, 1938:17). את התנועה הציונית, לעומת זאת, העמידה הצעה של הוועדה המלכותית במצב חדש ודרמטי, והציבה לפניה בירירה קשה ביותר: חלוקה תמורה הקמתה של מדינה יהודית ריבונית.

בין השנים 1931–1936 הוכפלה האוכלוסייה היהודית בארץ והגיעה ל-400,000 נפש לעומת 900,000 ערבים. בשנים אלה הפכה ארץ-ישראל בפעם הראשונה למקום המקלט העיקרי של הפליטים היהודיים מאירופה – כ-65,000 בשנת 1935. היו אלה גם שנים של התפתחות כלכלית ביישוב היהודי, ובכלל זה הרחבת רכישת הקרקעות והתתיישבות (סטיין, 1984: 215–220). בפעם הראשונה מאז ראיית הציונות הייתה החושה שהבית הלאומי היהודי יכול להתגשם בקרוב. אבל זו גם הייתה הסיבה העיקרית למרד היהודי ב-1936–1939. האירועים באירופה ומצב המהמיר וחיקוק היהודי גרמניה ומזרח-אירופה הגיבו את תחושת הדחיפות בתנועה הציונית וחיזקו את הדרישת לחתת את מסורת השלטון ליטאים, בעיקר כדי לבטל את הגבלות על העליה, רכישת הקרקעות וההתיישבות. האפשרות לחלוקה טריטוריאלית בין יהודים לעربים קיבלה חיזוק בשנות השולשים בغالעד שני גורמים: ההתישבות היהודית בארץ כבר יקרה או רצף ברור של ריכוז גיאוגרפי (גוטמן, 1937); בתקופת 'המאורעות' הוכיח היישוב היהודי את יכולתו לששלטן עצמו.

המטרה הסופית של הציונות הייתה מדינה יהודית עצמאית. אולם מרותו התנודות והאזכורות ביחסים עם ממשלת בריטניה עידין הניחו או האמינו רוב המנהיגים הציונים באותה תקופה, ובכללם ז'בוטינסקי, שהאפרטרוופסota הבריטית תימשך (ההר, 1989, I: 41–43). עד מתי? יתכן שעד שהיהודים ייעשו לרוב, עד שרוב הקרקע תירכש, או עד שהערבים יסכמו לנוכחות היהודית בפלשתינה. הסיכוי שהמנדט עלול להסתיים בקרוב – אפשרות שהומליצה באופן בויטה כל כך בדו"ח של הוועדה המלכותית – גרם הלם לרבים. ההחלטה יקרה אי ודאות: האם האימפריה הבריטית תיטוש את התנועה הלאומית היהודית באמצעות הדרך? היא כפפה לפטעה גם לוח זמינים להגשה המטרות הציוניות, כי משמעות סיום המנדט יכולה גם להיות הקמתה של מדינה יהודית ריבונית, 'הגשמה חלום בן אלפיים שנה', כפי שאabbo הציונים לחזור ולומר. באפריל 1937 החלו להתפרסם בעיתונות דיווחים על הצעותה של הוועדה המלכותית. כך החל 'הפולמוס הגדול' בתוך התנועה הציונית: האם צריכים היהודים לאמץ את ההצעה להקים מדינה יהודית על חמישית משטחה של ארץ-ישראל המערבית?

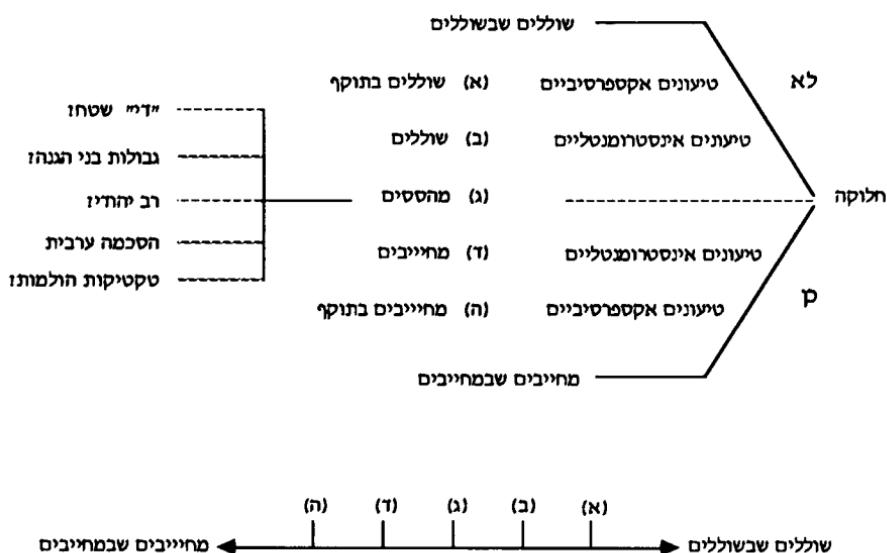
חלוקת טריטוריאלית של ארץ-ישראל

התשובה הרשמית לשאלת זו ניתנה בקונגרס הציוני ה-17 שנערך בציריך באוגוסט 1937. חשיבותה רבה הייתה גם להחלטת המיעוט, שנדרשה בידי הקונגרס. במקרה יש לראות בהחלטות הללו צומת דרכיהם: הסכמה יהודית לעיקרון של חלוקת ארץ-ישראל המערבית בתמורה להקמת מדינה ריבונית. בטוחה הקצר לא הניבו הצעת הוועדה המלכוטית וההחלטה הקונגרס תוצאות כלשהן, אבל הפולמוס הפנימי הסתיים בהחלטה שאושרה שוב עשר שנים לאחר מכן, כאשר התנווה הציונית הסכימה לקבל את תוכנית החלוקה של האו"ם.

ברירות והתפלגות העמדות

הברירות מוצגות כתשוכות של 'כן' ו'לא' למשפטים מסוימים, ומשובצות לאחר מכן ברצף של 1 עד 5. שני הקטבים הקיצוניים הם אלה שמתנגדים באופן מוחלט לממשלה היהודית בכל צורה שהיא; ואלה שתומכים באופן מוחלט בכל צורה של אוטונומיה או ממשל עצמי היהודי. הריצף מבוסס על עמדות כלפי החלקה והמחיר שהבעל העמדה מוכן לשלם כדי להשיג מדינה ריבונית [ראה ציור 2].

ציור 2: חלוקה סכטוטית של נימוקים ועמדות לפי המענה למשפט הבא: האם יש לתמוך בחלוקת טריטוריאלית של ארץ-ישראל תמורה לדינה יהודית ריבונית?

שתי העמדות בקטבים הקיצוניים שהווכרו לעיל הושמו מן הניות, משום שאין הן כוללות מרכיב טריטוריאלי מוחשי שהוא בר-חליפין כנגד ערכיהם אחרים. בהתאם לכך, בצייר 2 משמש המשפט הבא להבחנה בין העמדות השונות: האם יש לתמוך

בחלוקה טריטוריאלית של ארץ-ישראל תמורה מדינה יהודית ריבונית?

אם התשובה לשאלה הנ"ל היא 'לא', אנו עוברים לבחן הבא: האם ההתנגדות לחלוקת היא אינסטורומנטלית (המדינה המוצעת אינה בת-קיימויות וכו') או אקספרסיבית (ההתנגדות לחלוקת היא עקרונית וכו')? אם התשובה לשאלה הראשית היא 'כן', אנו שוב בוחנים אם הטיעון הוא אינסטורומטלי (אין אפשרות טובה ממנה וכו') או אקספרסיבי (המדינה כערק עליון לעצמו וכו'). בין השוללים לבין המחייבים היו ככלא שבתשוכתם לשאלת הרשות העמידו תנאים מסוימים. הם מסוגים כפוזיטיבים על שתי הסעיפים. בהתאם לתשובות לשאלת העקרית ולחוטפות המוצגות בצייר 2 זהו חמש העמדות האלה:

(א) שוללים תקיפים: מתנגדים באופן עקרוני לכל חלוקה טריטוריאלית של ארץ-ישראל, אפילו בהתמורה להקמת מדינה יהודית לאלהר;

(ב) שוללים: מתנגדים לחלוקת משום שאינו אפשר להקים מדינה יהודית בעלת סיכוי קיום בטריטוריה מוקטנת;

(ג) פוסחים על שתי הסעיפים: מתנגדים לחלוקת או תומכים בה, על סמך התשובות שיננתנו לאחד או יותר מן התנאים האלה:

- היה 'די' שתה

- תומי הגבולות יתרום לביטחון

- המדינה תחכש על רוב היהודי

- תהיה הסכמה ערבית לחלוקת

- יש לתמוך בחלוקת טריטוריאלית מסיבות טקטיות;

(ד) מחייבים: תומכים בחלוקת משום שלו האפשרות העדיפה;

(ה) מחייבים תקיפים: תומכים בעקרון של חלוקה טריטוריאלית של ארץ-ישראל, ואם אין ברירה גם בתחום הSPECIFICITY של הוועדה המלכوتית.

חמש עמדות אלה מבוססות על הערכים האינסטורומנטליים והאקספרסיביים שייחסו לעסקת החליפין בין מדינה לטריטוריה. אלה שנקטו עמה 'הנתנו נרצה' לחולקה, משום שהיו זוקים למן נוסף כדי להגישים את חזון 'ארץ-ישראל בשלהmother'. אלה שנקטו עמה 'ה' תמכו נרצה' בחולקה, משום שלגביהם הקמת המדינה העצמאית הריבונית הכרעה את כל שאר השיקולים. בפועל, רוב העמדות שיכנות לקטגוריות שבין ב' ל-ד', והמאבק הפנימי העיקרי התמקד בניסיון להבטיח את תמכתה של קבוצה ג' – אלה שטרם החליטו.

התנגדות לחלוקת

בקוטב הקיצוני של הרצף המוצג בצייר 2 היו אלה שהנתנו נרצה באופן מוחלט להקמת המדינה היהודית, משום שדחו את הפרטון הטריטוריאלי לבעה היהודית. היהודים לא-ציונים אלה היו, למרות זאת, بعد בית לאומי בארץ-ישראל, בתור מקלט ליהודים שנאלצו להגיע לשם. אל שתכיבו מהרעיו של מדינה יהודית, זההיר מורות קרפ,

נציג אמריקני למועצה הסוכנות היהודית (Karpf, 1938: 7–8). כך ביטא את השקפתם של לא-ציונים רבים, לפיה היהודים אינם זוקקים למדינה ועליהם אף להימנע מן המלכודת המסווגת של השוביינים הלאומיים. גם בבריטניה היו יהודים לא-ציוניים שהתנגדו להצעתה של הוועדה המלכותית, ובמיוחד להנחה שערבים ויהודים אינם יכולים לחיות ביחד ביחיד בפלשתינה. לדעתם מوطלת חובה על ממשלה בריטניה להפסיק במנדט (הסוכנות היהודית, 1937: 55–56).

קרובים אליהם בעמדתם היו אלה שהתנגדו להקמתה של מדינה שתהיה יהודית בלבד, ותמכו בפתרון דו-לאומי בפלשתינה. לעומתם לא חלוקה טריטוריאלית נחוצה בין יהודים לעربים, אלא חלוקה פוליטית המושתת על התחלקות בסמכויות השלטוניות (דוטן, 1980: 140–153; הילר, 1985: 23). הקבוצה היהודית הבלתי-טריטוריאלית ביותר הייתה 'ברית שלום'. עמדתה הייתה שיש להקים חבר עמים פלסטיני חופשי' (Free Palestinian Commonwealth) המבוסס על שוויון זכויות מלא ליהודים ולערבים (האטיס [Hattis], 1970: 51). בתקופת הפולמוס ב-1937 הביע עמדות אלה מנגנס וכן אגודה 'קדמה מזרחית' שהוסיפה גוף מקומי לרעיונות אלה – שילוב תרבותי של הציונות במזרח ושילוב מדיני במסגרת פדרציה ערבית (בן-אבրם, 1978: 204). הגוף החשוב ביותר שתרם בהקמת מדינה דו-לאומית בישראל בלתי מוחלקת' היה השומרה-הצעיר. הקמת מדינה יהודית נפרדת, בלי קשר לגודל הטריטוריה, נתפסה כטיטה מבחינה סוציאליסטית, ציונית ויהודית. עם זאת לא שללה הפרשנות המרקסיסטית של מהפכה האלומית היהודית אפשרות לצמיחתה של מדינה יהודית עצמאית בעtid (דוטן, 1980: 106). הקונגרס הציוני ה-210, 1937: 86, 210). יתרה מזאת, 'ברית שלום' שאפה להקים מרכז רוחני יהודי, ואילו השומרה-הצעיר תmkdir הן לצורך רוב היהודי בארץ-ישראל והן לצורך שלאלומיות היהודית תקבל ביטוי מדיני. לכן הם משתמשים בקטגוריה א' בציור 2.

שוללים בתוך

השוללים התקיימים הרבו להציג טיעונים אקספרסייביים נגד החלוקה, ליתר דיוק بعد שלמותה וACHINE הטריטוריאלית של ארץ-ישראל. הדטרמיניזם הטריטוריאלי שלהם צף וועלה בטענה שאין תמורה של ממש לשיליטה בארץ כולה, משום שבспособו של דבר אין ערך אחר שהוא בריחליין לאגדמת המולדת. עקב לכך הכוחות פונקציונליות כגון שיש די שטח להתיישבות, שהגבولات יהיו בניהוגה, או אפילו שהערבים יסכימו לחלוקה, לא יכולות לשנות את העמדה הזאת. היא גורסת סימטריה הכרחית בין אומה לבין הטריטוריה שלה, בין המדינה (או הממלכה) היהודית לבין ארץ-ישראל כולה. עם זאת, משאות הנפש הטריטוריאליות של בעלי עמדה זאת היו שונות מאוד אלה מלאה. הדתיים האמינו בגבולות המקראיים, אך נמנעו מהגדירות גיאוגרפיות ברורות של הארץ המוצבחת, משום של ממלכות העבר היו שונות בגודלן ובגבולותיהן. לעומתם, המרחיבים שבין החלוניים כללו בארץ-ישראל את שטח המנדט הבריטי בראשיתו, כולל פלשתינה ועבר הירדן; ואילו לגבי אחרים היא השתרעה רק עד הגבולות של הדירושות הציוניות מ-1919, או של ארץ-ישראל המערבית בלבד. המכנה המשותף לכל העמדות בקטgorיה א' היה התנגדות עזה

חלוקתם כלשוי של ארץ-ישראל ואמונה בקשר הבלתי-יתnek בין העם לארץ, בין התחיה היהודית לבין ארץ-ישראל ההיסטורית. עמדות מוככבות אלה מקובצות להלן לשולשה אשכולות של טיעונים: דתיים, היסטוריים וחברתיים.

דת: יהודים חרדים, כמו אלה שהשתיכו לאגודות-ישראל, באرض ומחוצה לה, היו אמביולנטים לגבי החלוקה. אגודות-ישראל חיבבה, כמובן, את מצוות יישוב הארץ, אללים לא כפתרון לבניית קיומו של העם היהודי (אליאש, 1971). ארץ-ישראל יכולה, הארץ הקדושה, הייתה יקרה להם, אבל למשטר הפוליטי הנוגב בה בהווה הייתה חשיבות משנה. הגבולות המודוקים היו גם כן פתוחים למדוי, משום שהם ייקבעו אך ורק על פי הבטחותיו של אלוהים לעמו בעבר והtagשות הגאולה בעתיד. היא התngaה לחולקה ממשם שארץ הקודש היא דבר שלם שאינו ניתן לחלוקה ולא יכול להיות ניתן' לאל יהודים. בה בשעה היא שללה את הציונות ואת הרעיון של הקמת מדינה יהודית, שפירשו התרבותות בטרם-עת בתכנותו של אלוהים לעמו. בסופו של דבר ומבחן זה עמדת היתה לא-טריטוריאלית.

לעומת זאת נבעה התנגדותה החריפה של הציונות הדתית לחלוקת מצירוף של טיעונים דתיים ומדיניים. ענייני אנשי 'המורח' ארץ-ישראל בשלמותה היא תנאי מוקדם לגאולה, ולהנאה פוליטית אין רשות להפקיע את זכותו של עם ישראל על מולדתו ולוחזר על הארץ המובטחת. רבנים שהיו מזוהים עם התנועה אף פרסמו פסקי הלכה המגנים ויתוריהם טריוטורייאליים וקובעים שתמיכה בחולקה היא עברה לכל דבר מבחינת חוק הדת היהודית (דוטון, 1980: 176–184). עם זאת, בהיותם ציוניים ובעלי אוריננטציה פוליטית מובהקת, דרשו אנשי 'המורח' הקמת מדינה יהודית רק על כל השטח של המנדט הבריטי המקורי.

ההיסטוריה: קרובים בעמדתם אל הציונים הדתיים היו ציוניים חילוניים, כמומנחים אוסישקין, שטייעוניהם העיקריים היו בחלוקת מסורתיים ודתיים ובחלקם ההיסטוריים. הם הרבו להזכיר את העבר כדי להוכיח את הוכיות ההיסטוריה של העם היהודי על הארץ, אבל גם כדי לאשש את טענותיהם בדבר צורכי הקיום העתידיים של המדינה היהודית. אוסישקין היה פונדמנטלייסט בכל הקשור לתפקיד הקרן בחיבים של עמים ואומות. לגבי הציונות הוא היה גם דרמטיסט גיאוגרפי, משום שהקרע הייתה מהות – גם הרוחנית וגם החומרית – של המפה הלאומית היהודית.

בטיעונים ההיסטוריים של אוסישקין היו משלבים נימוקים אינטראנסטומים, אולי היה בדבריו הד לאסכולה הגיאו-פוליטי של המאה התשע-עשרה: שילוב של גישה 'אורגנית' לתחזק צמיחת המדינה עם גישה המדגישה טיעונים של פוליטיקה באמצעות כוח (גיורגי) [Gyorgyi], 1944: 163–170; Paterson [патרסון], 1987). אוסישקין (1937) טען, כי אין עם רשמי לוותר על מורשתו ההיסטורית, כי חלוקה פירושה בגידה בציונות, ובה בשעה כי מדינה זו תוא לא תהיה בעלת יכולת קיום כלכלית ולא תהיה מסוגלת להגן על עצמה.

שילוב זה של אמונה עמוקה בציוניים טריוטורייאליים עם טיעונים מעשיים נמצא גם במפלגה הרויזיוניסטית, שאנשיה התנגדו על פי רוב לחלוקת מסיבות אקספרסיוניות. אף על פי כן מנהיגם, זאב ז'בוטינסקי, הציג בעיקר טיעונים

אינסטרומנטליים נגד החלוקה, ולכן הוא נכלל בקטגוריה ב' של השוללים המתוונים יותר.

חברה: קרובים לאוישקין בהתנגדות הנמרצת לחלוקת היו ציוניים סוציאליסטים, כמו יצחק טבנקין מהקיבוץ-המאוחד. התנגדותם הייתה מבוססת על סדרה של טיעונים אידיאולוגיים (קיידר, 1983):

- הציונות היא בראש ובראשונה מהפכה חברתית;

- המהפכה תוכל להתגשם אך ורק על ידי התישבות על הקרקע;

- היקפה ואחיזתה של ההתיישבות הם שיקבעו את ממד הטריטוריה;

- טריטוריה משמעה ישות גיאו-חברתית אחת;

- כאשר ישות זו תהיה 'מוכנה', רק אז יוכל וצריכה המדינה לקום.

טבנקין, שלא כמו עמייתו הסוציאליסטים בשומר-הצעיר, תמן מצד אחד בהקמת מדינה יהודית, ולא במדינה דילומית. מצד אחר הוא הפרק את סדר הטיעונים של בז'גוריון בכך שהתנגד בתקיפות רבה להגדרת הדילמה במונחים של 'חלוקת תמורה ריבונות'. הוא לא הסכים לתחושת הדיביות של אלה שאמרו 'מדינה עציו', בעוד מצב היהודים בעולם או הסכנה לביטול המנדט בארץ. לדעתו אין קפיצות דרך, ולכן חייבים להתרכו בבניה הדרגתית וטריטוריאלית של חברת עובדים, ורק אחר כך בהקמת מדינה. טבנקין לא השתמש מעולם במונחים דתיים בפולמוס על ארץ-ישראל, אך עמדתו בדבר הארץ כישות גיאו-חברתית אחת התקרכה מאדן לאוצר המלים ההיסטורי וה美的טי של אוסישקין. שניים האמינו גם בגבולות של התישבות'

שנקבעים על ידי העובדות בשטח ולא ליד שולחן המשא ומתן המדיני.⁵

לסיכום, השוללים התקיפים שלחלוקת טענו שכ'ל ארץ-ישראל' (לגביו הגדרת הגבולות היו חילוקי דעתו) היא ערך לעצמו, ולכן אין לנחל עלייה משא ומתן. באשר להמותו של הערך היו חילוקי דעתות גם כן.

שוללים מתוניים

להתנגד לחלוקת בגל סיבות מוחשיות פירשו להתייחס לטריטוריה כאל ערך בר-חליפין. במציאות מחולקות פוליטיות אינן מתחוללות בצורה נוחה כל כך בין שוללים אקספרסייביים לאינסטרומנטליים. ואף על פי כן לשוללים המתוניים היה מאפיין מיוחד: הם לא יכולו לטען בפשטוות שארץ-ישראל היא קדושה: היה עליהם להסביר מדוע יש צורך בטריטוריה כולה. טיעוניהם התבססו על סיבות כלכליות, ביחסנות ופוליטיות שונות זו מזו, אך המכנה המשותף היה זה: נשמה אפה של הציונות היא להקים מדינה לכל היהודים. מדינה זו, כך הם טענו, אינה רק מקלט או מרכז רוחני, אלא המקום היחיד שבו אפשרי שתתרחש גם התחייה הלאומית היהודית. لكن הם שאלו: האם 5000 הקמ"ר שהציעו הוועדה המלכותית 'ספיקי' למשימה זו? עלייה והתיישבות: לגבי האינסטרומנטליים 'Mspik' פירשו, קודם כל, שטח נרחב דיו לישב בו מילוני יהודים. ז'בוטינסקי, המתנגד העקבי ביותר למנהיגי ההסתדרות הציונית, לא נהג להשתמש בטיעונים מיסטיים או רגשיים. באוטוביוגרפיה שלו (כתבים: ספרור ימי, 1947:49) כתוב: 'שום אהבה רומנטית לא-ישראל לא הייתה בי אן, אינני בטוח אם ישנה גם עתה.' הוא דיבר על הזוכיות

ההיסטוריה של העם היהודי על ארץ-ישראל, אבל בעיקר כדי להציגו על כך שכחוב המנדט הבהיר בקשר זה ולא ננתן לו תוקף חוקי. בעודו לפני הוועדה המלוכיתית (8–9:1937) ערך ז'בוטינסקי חישובים מפורטים של השטח הנחוץ כדי לישב עשרה מיליון יהודים, שיבואו, בסופו של דבר, למדיונה היהודית. הוא סיכם את דבריו בהגדירו את המטרת הראשונית של התנועה הרוויזיוניסטית: 'רוב היהודי בארץ-ישראל השתפרס על שתי גנות הירדן' (283:1953). יחד עם זאת, השיקולים המעשיים האלה של ז'בוטינסקי הוצגו לעומתם קרובות כאשר הם מעורבים בציוניים

אידיאולוגיים בדבר איחדות הטריטוריה (שביט, 3:1983; בילסקי, 1988: 165).

כוח קיום כלכלי: בהמשך עקבי וישיר לעמדה הקודמת נמצאים הטיעונים שמדינה זוoka לשטח מיניימי מסוים כדי לקיים את עצמה ואת אוכלוסيتها. מנהיגים ציוניים חשובים בארץ-הברית תמכו בධיתן ההחלטה על הקמתה של המדינה היהודית, משומש חלקוكة עבורם פירושה היה מדינה קטנה שלא תעמוד על רגילה (הונגראס הציוני ה-1937: 93). טיעון זה פותח עוד בידי אחרים בברית-הציונים-הכלכליים, שהזהירו ששטח קטן פירושו לא רק כושר קליטה מוגבל, אלא גם בסיס כלכלי רעוע שללא ימושך אליה וייגור את דינם של היהודים להישאר מיעוט בארץ-ישראל. לטענות אלה צורפו נתוניים מפורטים ביחס לתנאי החקלאות, מקורות המים, התעשייה, האנרגיה והתחבורה בארץ-ישראל, כדי להוכיח שיש צורך בשטח נרחב נוסף כדי לחזק את הבסיס החומרי של החברה והמדינה.

ביחסון: מה שיהפוך בעתיד למרכיב מרכזי בססוך היישראלי-ערבי וכמה לשומות-לב מועטה יחסית בפולמוס ב-1937. שיקולים ביוחנוניים קונקרטיים היו רוחקים מהתודעה של המנהיגים הציוניים באותו זמן. הם הניחו שהצבא הבריטי ישאיר באזורי ויבטich את ביצוע תכנית החלוקה, כמו גם את הגבלות העתידיים של המדינות. מעתים, בעיקר כאשר קשוורים להגנה ולמושאי הביטחון בישוב, התנגדו לחלוקת משיקולים ביוחנוניים. הבדלי הגישות בין אלה גולומב, שהוא מחייב מתון, לבין שאול מאירוב (אבייגור), שהוא שול ביטחוני, מעצים את המחלוקת בעניין זה. גישתו של גולומב הייתה פוליטית ולא צבאית. לדעתו הקמת מדינה יהודית תהיה תרומה כל כך חשובה לייצרת כוח ביטחון, שיש להתעלם מ豁 הנסיבות. החלוקה הטריטוריאלית כשלעצמה לא תקבע את גורל ביטחון המדינה, אלא הנסיבות הפוליטיות והסיכוי שהתקנית תתקבל בידי מדינות ערבי. מאירוב, לעומתו, היה ביוחניסט טריטוריאלי שלא האמין בחלותות מדיניות אלא בשיעיה בשיטה. לדעתו 'עובדות קטנות קבועו את מפת ארץ-ישראל. מטולה ותלחיז'י קבועו את המפה הפוליטית של צפון ארץ-ישראל' (פרוטוקול מרכז מפא"י, 10 באפריל 1937:41). בגישתו זו היה קרובה למנהיגי הקיבוץ-המאוחד, ובעיקר לאידלסון שחזר וטען 'על גבולות כה מפותלים וארוכים לא ניתן להגן' (פרוטוקול מועצת מפא"י, 9 ביולי 1937:52). מאירוב ושותפיו לדעה הציעו לתחבוש 'גבולות טבעיות' כדרך הטובה ביותר להגנת המדינה היהודית בטענה שארץ-ישראל היא מבחינה אסטרטגית יהודה גיאו-פוליטית אחת, וכל גרים מהחזקה ממשעה סיכון ביוחנוני ופיגועה במעטה כזאת תחברה אゾורי (Malcolm, 1938).

לסיום, ההנגדות לחלוקת של השוללים האלה היתה מתונה בשל גישתה האינסטרומנטלית, אך התקיפה בהציג הטיעונים המעשיים. היא שיקפה היטב גם את

חשיבותיהם של אלה שתמכו בחלוקת מתוך תחווה של חוסר ברירה ושל אלה שטרם החילטו. עם זאת, שולטים אלה הביעו נכונות לבחון זה מול זה טריטוריה תמורה ערכיים אחרים, וכך השאירו את הדלת פתוחה לקבלת פיצויים לא-טריטוריאליים (כלכליים או ביוחנינים, למשל) תמורת נכונותם העקרונית לדון בחלוקת.

הפוסחים על שתי הסעיפים

המשותף למסתיים, אלה שהתנודו בין טקטיות אינסטרומנטליות לרוגשות אקספרסייביים, היה שם יתקיימו תנאים מסוימים, הם יסכו לחלוקת ארץ-ישראל. הם השתיכו למחנות פוליטיים שונים, ועל פי הטעונים שלהם היה אפשר לדעת לאיזה צד הם קרובים יותר (ראה ציר 2). אלה שהדגישו את התנאים 'די שטח' או ביחסון היו קרובים יותר לקטgorיה ב', של השוללים. ואילו אלה שהדגישו את הצורך בהסכם ערבית ואת השיקולים הטקטיים היו קרובים יותר לקטgorיה ד' של המחיבים.

'מ从此' אופיני הוא אדם שעמדתו תלואה בדרישה טריטוריאלית ספציפית. למשל: זיג ברודצקי, שהיה חבר הנהלה הציונית, הצהיר שמדובר בחלוקת, אם המדינה היהודית תוכל לפחות את חצי השטח של ארץ-ישראל המערבית (הكونגרס הציוני ה'כ', 1937:152). אולם הפוסח החשוב ביותר על שתי הסעיפים היה ברל צאנסון. ברל, אף שלא התנגד לחלוקת באופן עקרוני, הציג את האופוזיציה הפנימית החריפה ביותר למנהיגים הציוניים שתמכו בה, ובראשם בניגרין ווייצמן. טיעונו היו מגוננים, והם נעים כמעט לכל אורך הרצף, מא' עד ד', משום שבREL נקבע בין הקשר הרגשי שהחש כלפי ארץ-ישראל כולה לבני הדילאומים הפליטי שלו, שהכתב באת憔וך לנשות ולנצל כל הזדמנויות שלוליה להיות חד-פעמית (שפירא, 1980:555). התנאים העיקריים שנוסחו בפיוט ר' בידי צאנסון ורבים אחרים ניתנים לסיכום סכמטי בחמש הנקודות שלහן (ראה פרוטוקול מרכז מפא", 10 באפריל 1937).

התנוועה הציונית תסכים לחלוקת ארץ-ישראל המערבית בתנאים הבאים:

- 1) גודל השטח יאפשר למدينة היהודית עצמאות כלכלית; כולם: יהו 'די' קרען, מים ומשאבים طبيعيים לשם קיום הعليיה, ההתיישבות וההתקפות הכלכלית.⁶
- 2) הגבולות יהיו בטוחים: כולם: המדינה היהודית תוכל לפחות חלק מרכס ההרים כדי להתגבר על נחיתותה האסטרטגית במישור החוף ובעמקים. צרי' שיהיו לה גם גבולות مشותפים עם לבנון ומצרים, כדי שהמדינה הערבית בפלשתינה וב עבריה-הירדן לא תקייף את המדינה היהודית משלואה עברים.
- 3) המדינה תtabס על רוב היהודי ותכלול מספר קטן ככל האפשר של ערבים. כולם: העיטה של הוועדה המלכותית לשיקול העברה (טראנספר) של ערבים משטח המדינה היהודית תהיה תנאי מוקדם לתמיכה בחלוקת.⁷ רבים חשו שיש של 3:4 בין יהודים לערבים במדינה היהודית הפה' אותה לאירלנד שנייה. לשאלה מהו רוב היהודי 'הולם' לא ניתן תשובה ברורה. היו שתמכו בחלוקת, התנגדו להעברת ערבים בכפיה או מרצון, והאמינו שהעליה היהודית תיצור רוב של 70% בתוך חמיש שנים (על דרכי מדיניותנו, 1938:162–163).

4) ההסכמה להקמת מדינה יהודית בתמורה לחלוקת מותנית בהסכם ערבית. תנאי זה יכול שנות רבות אחר כך בטור 'שתיים תמורה שלום', אך זכות היוצרים על הרעיון שיכת לוועדה המלכוטית:

אין ערך מוסרי רב בשמרות אחדותה המדינית של פלסטינה (אי') תוך משטחה, ריב ושפך דם לעולמי עד ... [ו] אין נזק מוסרי רב במתיחת קו מדיני דרך כל פלסטינה (אי'), אם על ידי כך נוכל להביא במרוצת הימים לידי שלום ויחס ידידות בין שני העמים משני עברי הקו ... נראה לנו שהחלוקת פותחת לפחות פתח לשולם האחרון. ואין לנו רואים כל פתח כזה בשום תכנית אחרת (עמ' 274).

תומכים על-תנאי רבים של תכנית החלוקה דרשו הוכחה ממשית, כאמור הסכמה ערבית לרעיון שהפרדה טריטוריאלית אכן תעניק הזדמנות לשולם. ברל צאנסלסון אמר זאת בגלוי: חמורת שלום עם העربים שבתוכנו ומחוצה לנו היה ראוי לשלם מחיר גבוה, אפילו במצב השטח (על דברי מדיניותנו, 1938: 174–175). הוויכוח היה בשאלת אם הסכמה יהודית–ערבית צריכה לבוא קודם עצמאות יהודית או להפר (קולה, 1984: 50).

5) מבחינה טקטיית אסור שהצעת החלוקה תהיה מצדם של היהודים. עדותה הרשמית של התנועה הציונית צריכה להיות דורישה להמיש המנדט, ואסור לה להشمיע הצהרה כלשהי بعد חלוקה. בה בשעה יש לעשות שימושים לשיפור תכנית החלוקה של הוועדה המלכוטית. הדילמה הטקטית הייתה תוצאה של אי-הוואות העצומה שהיתה הכרוכה בהסכם ירושה או בධיהה של הבריטית. ('הציונות', אמר אליה גולומב, 'יסודה בניזול כל הזדמנויות לפועלה ובニזול כל אפשרות להגברת הכוח' (פרוטוקול מועצת מפ"י, 1937, 9–11 ביולי, עמ' 64). אבל לא היה ברור לאיש אם אכן קיימת הזדמנויות ממשית להקמת מדינה יהודית, והמחיר של הסכמה לחלוקה נראה לפיך גבוהה ובלתי הפיך. מכאן התעקשות של רבים מן המהססים לנקיוט 'תכסיס' של דחיה ואמרית הן ולאו בעת ובוננה אחת. הם לא היו בטוחים אם הזמן פועל לטובת הגשمة המטרות הציוניות או נגדן. כפי שנראה, חלקיים מרכזיים בהחלטת הקונגרס הציוני היכן משקפים את השיקולים הטקטיים הללו.

תמייקה בחלוקה

אליה השיכים לקטגוריה זו ענו 'כן' לשאלת אם יש לתמוך בעקרון החלוקה בתמורה להקמת מדינה יהודית ריבונית.צד זה של הרצף נמצאים שני המנהיגים הציוניים הבולטים: חיים ויצמן, נשיא הסתדרות הציונית העולמית, ודוד בן-גוריון, יו"ש ראש הסוכנות היהודית ומנהיג מפ"י, שנעשתה המפלגה הגדולה ביותר באמצעות שנות השלושים. תשוכתם החירובית הושפעה מאוד מתחווה של דחיפות וחדרה לגורלם של יהודי אירופה ושל היישוב בארץ, ושניהם היו שותפים גם לחששות של המתלבטים ולחקל מן התנאים שהציגו.

מחיצים מתונים

הטעונים של המחייבים המתונים היו אינסטרומנטליים בעיקרם. הם היו מושוכנים שהשתובות לכל השאלה החשובה שהעלו המהססים חיבות לחכotta, הוא חילקה להקים מדינה יהודית עכשו, אפלו אם המחיר, למרבה הצער, היה חילקה טריטוריאלית של הארץ. הם טענו שהשתובות המדידת להצעה הבריטית להקים מדינה צריכה להיות חיובית באופן עקרוני, ואת כל המאמצים יש להפנות לשיפור ההיבט הטריטורילי ופרטים נוספים של הצעה זו. עםದת הטקטיות התבessa על ההנחה שפרטיו הצעת הוועדה המלכוחית יוכולים וצריכים להשתנות. באמצעות הטיעון זהה האלchio ויזמן, בז'גורין ומשה שרתק (שרת) לשכנע רוב גדול בקונגרס הציוני, וביניהם שלולים מתונים רבים, לומר 'כן' מותנה לעקרון החלוקה.

אבל בפולמוס הפנימי, ובעיקר בטיעוני המחייבים המתונים, עלה עוד גורם חשוב: האם ההחלטה הציונית לחלוקת ארץ-ישראל היא בלתי הפוכה? האם יהיה אפשר לשנות את הגבולות בעתיד? וכך התעורר ויכוח על תפקיד הזמן: מה יכולת וצריכה התנועה הציונית להשיג עכשו ומה יש להשריר לדורות הבאים? השוללים טענו שמדינה על שטח זעיר פירושה סוף הציונות כפתרון ממשי לבעה היהודית. לדידם, הגבולות שנקבעו למדינה היהו סופיים. הם גם דחו את האנלוגיות ההיסטוריות עם מדינות שעיצבו הטריטוריה שלן נמשך זמן רב. ז'בוטינסקי, למשל, סבר שהדוגמה של איחוד איטליה חדש אינה תופסת, בגלל מצבו השונה של העם היהודי המפוזר בכל העולם (כתבם, 1947: 279). המחייבים, לעומתם, ראו במדינה הריבונית עצמה גורם שייצץ ויגביר את התהילה של הגשות מטרות הציונות. בז'גורין היה הדבר הבולט ביותר בנקודת מבטו זו: גבולות אינם נצחיים, במצב המדיני המשנה איש אינו יכול לחזות מה יקרה בעוד חמיש-עשרה שנים, כאשר המדינה היהודית תהיה מאוכלסת בצפיפות (וכרונוט, ד, 1976: 268). קשה לדעת אם היה זה בז'גורין הৎסיסן שרצה להשיג תמייה בתחום מפלגתו, או שהאמין בדברים האלה שאמר:

כשם שאני רואה את המדינה היהודית המוצעת כפתרון הסופי של שאלות עם ישראל, כך אני רואה את החלוקה כפתרון הסופי של שאלת ארץ-ישראל. צdkו אלה שלולי החלוקה הטוענים שארץ זו לא ניתנת לחלוקת – מפני שהיא מזויה ייחידה אחת, לא רק מבחינה היסטורית אלא גם מבחינה טبيعית ומשמעותית [על דבריו מדיניותו, 1938: 76–77].

ماוחר יותר הסביר בז'גורין שתארץ-ישראל, למורת היהודה גיאוגרפיה אחת, אפשר לחלק לחלקה מדינית. ראוי להזכיר גם, שתה הבחנה זו בין ארץ-ישראל כיחידה אחת מבחינה היסטורית לבין היהודה ניתנת לחלוקת מבחינה מדינית קבע בז'גורין עוד ב-1917 בספריו המשותף עם בונצבי. הוא הבחן שם בין 'שלמות' גיאוגרפיה לבין 'שלמות' פוליטית, והציג שברובית התקופות לא הייתה ארץ-ישראל ייחידה פוליטית אחת (בז'גורין ובונצבי, 1980: 44–46). מכל מקום,enkoda המרכזית היא שהוא צידד בחלוקת החלטה שתתייחס לתחנה הבאה' בלבד (הקונגרס הציוני ה-100, 1937).

ב尤וד שבן-גוריון השתמש בטקסטיקות הפנימיות האלה כדי לגייס את תמכית המהססים והשוללים המתונים, נשא וייצמן בעול העיקרי של הנטול החיזוני. עמדתו הפורמבית הייתה שהוא איננו מחייב עצמו לחייב חלוקה ספציפית כלשהי (างרות, כרך 18, 1979: 9–118). אך במאמר אישי לשר המשבות הבריטי אודרמסבייגורמנה וייצמן את הדרישות לשינויים טריטוריאליים בהצעת הוועדה המלכותית, ובמסיכום כתוב שם שינויים אלה יוכנסו, הוא באופן אישי יתמוך בקבלה חילונית החלוקה (שם, 180: 18) מהיבי החלוקה המתונים היוי, בראש ובראשונה, פרוגמטיסטים. הם חפזו בארץ-ישראל כולה, אם אפשר, אבל הגיעו למסקנה שהחטינה הציונית ת策רך להסתפק בפחות, ככלומר לקבל את עקרון החלוקה, לפחות בשלב הראשון. הם סברו שהשער לעצמאות יהודית נפתח כדי סדק, וחוויכם לעשות הכל כדי שלא ישוב וייסגר.

מחיצבים בתוקף

כיצד נגידיר את עמדותיהם של אלה, שדבקו בחלוקת מבחינה אידיאולוגית, והיו מוכנים, אם אין אפשרות אחרת, לקבל אפילו את ההצעה הטריטוריאלית של הוועדה המלכותית? האנשים בקטגוריה זו היו מיעוט קטן ונtiny לחלקם לשתי קבוצות: אחת שהדגישה יותר את האינטראסים היהודיים, והאחרת – את הדוקרים היהודי-ערבי. הקבוצה הראשונה אימצה את הנחה המרכזית של הוועדה המלכותית, ולפיה גדר טובה תזרמת לשכנות טוביה. מכאן המליצה לנition טריטורילי (חיתוך חד ונקי, בלשון הוועדה) ואיפלו לחילופי אוכלוסין. כאמור, מעתים דאו טעם לתמוך בהצעה כמי שהוגשה, בייחודה כאשר הפרלמנט הבריטי הסתיג ממנה, חבר הלאומים טרם אישר אותה והערבים דחו אותה כבלתי קבילה. עקב לכך לא נמצא מנהיגים יהודים ברולטם שאימצו בפומבי את המליצה. אולם ניתן לשאול באופן היפותטי: האם וייצמן, בן-גוריון או שרטוק היו תומכים בהצעת החלוקה של הוועדה המלכותית, בלי תיקונים, אם היה מתברר, ללא ספק, שגם הדרך הייחודית להשיג עצמאות יהודית? איננו יודעים את התשובה לכך, אבל וייצמן (างרות, כרך 18, 339: 1979) ובן-גוריון (זברנות, ד, 278: 1976, 331) לא היו רוחקים מנקודת עמדה כזו בכתיביהם האישיים. שרטוק לא היסס להיכנס לעובי הקורה של השאלה הhipotethit הווועדה המלכותית הווועדה; 'אם היה עלי לבחור בין משטר המנדט כמו שהוא לבין תכנית של חלוקה כמו שהיא כאן בספר הזה [דו"ח הוועדה], אני בוחר בדבר השני' (פרוטוקול מועצת מפאיי, יולי 1937: 131).

המחיבים התקיפים האלה האמינו שככל מעוז טריטורילי עצמאי איננו רק הודמנות, אלא גם צעד חיוני לקידום ההגדירה העצמית היהודית. הצו האידיאולוגי והאקספרסייבי בעמדה זו היה שהעדר טריטוריה ריבונית מרכיב מעניק למואב הלאמי היהודי הן את הייחוד והן את חוסר הנורמליות שלו. כל זמן שמצב זה נשמר, יש ספקות חמורים באשר לטיכוי הצלחה של הציונות. בغالל ההתרדרות במצב הבינלאומי והאזורני דרושה מידה כלשהי של שלטון עצמי יהודי, או אוטונומיה, כדי ליצור את התנאים הראשונים לקיבוץ היהודים במולדתם. הם גם האמינו שאיפלו אי קטן של עצמאות יהודית יעודד את היהודים לעלות ארץה ואת המדינות האירופיות

לאפשר להם ללכט. יתר על כן, טריטוריה בשליטה היהודית תיצור את התנאים החינויים להחפתחות חברתית, כלכלית ותרבותית. היו שטענו שהמצב הבינלאומי עשו רק להשתנות לרעה בכל הנוגע לגשامت השαιיפות היהודיות, ואילו אחרים תיארו בפירוט כיצד ישפיע שלטון עצמי יהודי על עלייה, רכישת קרקעות, מיסוי והגנה, ככלומר על גורל הציונות (על דברי מדיניותנו, 1938: 125; 198, 193).

אחרים האמינו שהפרהה טריטוריאלית בין ערבים ליהודים תחילת הדרגתית של הסתגלות הדדית ודיכוים. היתה זו גישה של ניהול קונפליקט, שהוועדה המלכוחית קראה לה בגאות רבה 'הדרך הבריטית ליישוב תביעות לאומיות מנוגדות' (הוועדה המלכוחית, 1937: 287; קלימן [Kleiman], 1980: 295).

... לאחר מחשבה יבואו שני הצדדים לכל הבנה, כי היתרונות שבחלוקתם מכריעים את חסרונותיה. שכן אם אינה נותרת לשום צד את כל אשר יחפוץ, הרי נותרת היא לכל צד את אשר הוא רוצה בו ביותר, והוא חירות וביטחון.

כאמור, היו בין היהודים רבים שהתנו את תמיינם בחלוקת בהסכמה ערבית. אחדים הפכו את סדר הדברים וטענו, שם היהודים יצמכו את שאיפותיהם הטריטוריאליות, הם ישבנו את העربים, ובמיוחד את הפליטנים המקומיים, שפניה של הציונות לשולם. וייצמן עצמו דבר על כך בקונגרס אבל במנוחים של ויתורים הדדים: 'יהיה בידנו להציג להם משאו בתמורה, זה היסוד הראשוני למשא ומתן יידיוזתי בין עמים' (הקונגרס הציוני ה', 1937: 72).

בין המהיבים התקייפים היו גם משה סמילנסקי ומשה קליננבוים (סנה), שתמכו בויזמן לאורך כל הדרך, ושניהם שהשתיכו להנהגת היישוב: יצחק גרינבוים, חבר הנהלה הציונית ואיש התאחדות הציונים הכלליים, ופנחס רוטנברג, הזקן מנהריים, שהיה בלתי מפלגתי ועתיד להיות חבר נשיא הוועד הלאומי בספטמבר 1939. גרינבוים, ממנהיגיה המרכזיים של יהדות פולין, חש שהגיעה שעת ההכרעה. לטענות השוללים והמתלבטים שיש לעמוד על המשך המנדט השיב, שאי אפשר להכריח את בריטניה להגשים את המנדט. הברירה לדעתו הייתה מדינה יהודית בחלק של ארץ-ישראל לעומת מיעוט יהודי במדינה ערבית אשר תכלול את כל ארץ-ישראל. הבחירה שלו היתה חדה: 'זוקרים אנו לכוח במדינה, לשולטונו: מדינה פירושה לא רק שטח אדמה, אלא כוח, שלטון, אפשרות לסדר את החיים לפי דרישותינו ולפי דרכנו אנו' (הקונגרס ה', 1937: 128–130).

עמדתו של רוטנברג אופיינית לוו של המהיבים, שהגיעו לתמיינה בראענון החלקה כמעט בעל כורחם. במאי 1936, מיד לאחר התחלת המאורעות, הוא השתייך 'לחמישה' (האחים היו מאגנס, נובומייסקי, פרומקין וסmilנסקי) שניסו להגיע להסכם יהודו-ערבי, גם ב מחיר הגבלת מידי העליה היהודית לתקופה מסוימת (שאלתי אל, כרך ב, 1990: 449–458). אולם מרגע שדו"ח הוועדה נעשה לעובדה, נרתם רוטנברג לשיפורו במגמה לקבל הצעה בריטית טוביה יותר מבחינת הגבולות והתנאים המוצעים למדינה היהודית. אף שכיל ימיו בז' לפוליטיקה המאלצת את העוסקים בה לומר כן ולא בנשימה אחת, הוא תמן בהחלטה המעוורפה של הקונגרס בציירך. הוא בירך על הנכונות של הרוב לומר 'כן' מסוג לעקרון החלקה וביקר

בחיריפות את ברל והאחרים שפשו על שתי הסעיפים עד הרגע האחרון (שם: 487). בין אנשי ההסתדרות הציונית היה נחום גולדמן היחיד שאמר בಗלו שאין לדוחות – אפילו את תוכנית החלוקה של הוועדה המלכותית (הונגראס הציוני 'ה' 1937: 179–180). באוטוביוגרפיה שלו אף הרחיק לכת וטען, שאילו קיבלה התנועה הציונית את תוכנית החלוקה ללא דיחוי ב-1937, ייתכן שהתוכנית הייתה מتبצת ומילוני יהודים אידופים היו ניצלים (גולדן [Goldman], 1969: 180).

לסיכום, שתי הקבוצות של המהייבים התקייפים האמינים, שחלוקה תוביל להקמת תשתיות פוליטית מוחשית שעליה יהיה אפשר להקים את המדינה היהודית, או להסכמה ערבית, ובמקרה הטוב – לשני הצדדים גם יחד. אולם התקרכו לאימוץ גישה לא-טריטוריאלית, ולפיה כל צורה של שלטון עצמי יהודי, בלי כל קשר לבסיס הטריטוריאלי שלו, היא הדבר הנכון לעשותו ב-1937. עמדה זו חורגת מן הנינוח שלנו של העמדות בקטגוריה ה', ונזקיר אותה רק בקיצור. המצדדים בשלטון עצמי התענינו בעיקר בפיתוח קהילתי במסגרת המנדט הבריטי. בדומה לאלה שששללו את החלוקה מכל וכל בקצתה الآخر של הרצף הם ייחסו חשיבות לאוטונומיה יהודית כאמור לקידום ההתפתחות החברתית, הכלכלית או הדתית. לקטgorיה זו השתייכו כאמור גם היהודים חרדיים, שכן הם לא התענינו בטריטוריה כנכס פולטי אלא בשיבת ארץ-ישראל כמצווה דתית ובחופש לנוהל את ענייניהם הדתיים כרצונם. היו גם חילונים בקבוצה זו שדגלו בהקמת מרכז רוחני יהודי בארץ-ישראל.

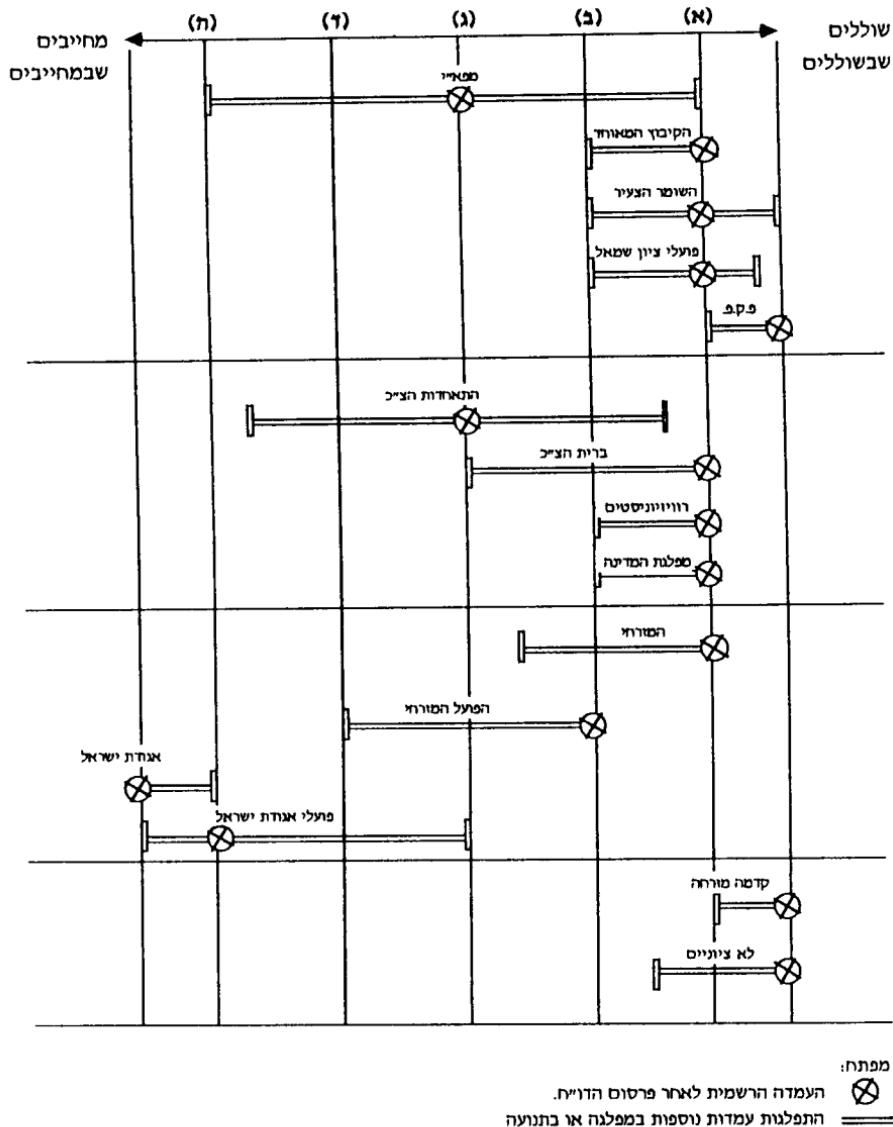
ההחלטה

התפלגות העמדות מא' עד ה', פילגה את התנועה הציונית ואת היישוב, וחצתה את הקווים המפלגתיים, אך ניתן לבקש לאשכולות ולהציגן על רצף, כמודגם בציור 3. המחלוקת הפנימית העיקרית היו בתחום מפא"י, בשתי הסיעות של הציינים-הכללים ובמידה מסוימת גם באגודות ישראל.

תקידם החשוב ביותר של מנהיגי מפא"י, וכראשם בז'גורין ושרתוκ, היה להקים קואליציה בתחום מפלגתם שתתמוך בעקרון החלוקה, או לפחות לא תדחה אותו על הסף. תקвидו של וייצמן היה להתגבר על התנגדות ה chokeה בתחום ההסתדרות הציונית העולמית ובקרב הלא-ציונים' בסוכנות היהודית המורחבת.

כבר בפברואר 1937, לאחר שם שמע מווייצמן על עדותו לפני הוועדה המלכותית, החל בז'גורין בתהליך הדוגתי של גיוס תמכה לרעיון המדינה והחלוקה בתחום מפלגתו. בפגישה סגורה של מרכז מפא"י הוא הציג 'תוכנית חלוקה' משלהו, שלא זכתה לתמיכה מצד חבריו. השלב הבא היה במועצה הארץ של המפלגה שהתקנסה בוביל 1937, ללא בז'גורין, ששאה בלונדון, כאשר על מלאכת השכנוע מופקד בעיקר שרתווק. לאחר יומיים ארוכים של דיונים נחלקו הדוברים – רוב זעום למחייבים, אבל לשוללים היו נציגים תקיפים בדמותם של ברל, טבנקיין, ציולינג, אידלסון ומארוב. לבסוף נתקבלה הצעת החלטה מסורבלת, שבמנוחים של ציור 2 פוסחת על שתי הסעיפים: יש בה התנגדות לחלוקת, אבל היא מותנית בתשובות מעשיות שיינטונו לתנאים מסוימים.⁸ היה זה עצם חשוב לקראת הפשרה שתתקבל במפלגה לאחר מכן. השלב המכריע היה הכנס של המועצה העולמית של איחוד-פועל-ציון שהתקיים

ציור 3: התפלגות עמדות המפלגות וגופים נוספים בשאלת החלוקה
עם פרסום דיו"ח הוועדה המלכוטית

ימים אחדים לפני הקונגרס כדי לנוכח את עמדת תנועת הפעלים כלפי הצעת הוועדה המלכותית. הדיון היה ארוך וסוער, אבל ב-5 באוגוסט 1937 אישרה תנועת הפעלים והפלגה הגדולה ביותר בתחום התנועה הציונית את העירוקן של רענון החלוקה, ובכך

נסללה הדרך להחלטת הקונגרס הציוני שישה ימים לאחר מכן.

החלטה מעצמה פועל-ציון הייתה מכרעת. ראשית, היא כללה מעין 'נוסחה כפולה', פרי רוחו של בּנְגָרוֹיָן: דרישת להגשת המנדט הבריטי ובها בשעה מתן ייפוי כוח להנלה הציונית לשאת ולחת עם הממשלה הבריטית על תכנית חלוקה משופרת.⁹ שנית, נוסח סותר זה אפשר לתומכי החלוקה לזכות בהסכם של המהסתים ושל חלק מן השולטים המתונים. שלישי, ההחלטה שנוסחה באופן טקי ולא אידיאולוגי הצבעה על מוצא אפשרי מן הדילמה. רבעית, תנועת הפעלים, kali השומר-הצעיר, שלטה על כ-42 אחוזים מצרי הקונגרס.

הקוואליציה שנוצרה בתחום תנועת הפעלים יצאה לפיקד את הבסיס לקואליציה רחבה יותר בתחום התנועה הציונית והסוכנות היהודית. קוואליציה זו היא שהעבירה את ההחלטה בקונגרס הציוני ברוב של קרוב לשני שלישים (299 לעומת 160). ההחלטה הפשרה מנוסחת בלשון זהירה מאוד כמודגם בנקודות האלה:

- מודגש הקשר ההיסטורי שבין עם ישראל לארץ-ישראל וזכותו על מולדתו.
- נדחתה בתקופת ההנחה של הוועדה המלכותית שהמנדט לא ניתן להגשה וממשלה בריטניה נדרשת לקיומו.
- נדחת גם המסקנה של הוועדה, שלא ניתן ליישב את הניגודים בין השאיפות הלאומיות של יהודים וערבים בארץ-ישראל וmobutet נוכנות מצד העם היהודי להגיע להסכם שלום עם היישוב היהודי בארץ-ישראל על יסוד הכרה הדדית בזכויותיהם של שני העמים.
- הקונגרס מצהיר שתכנית החלוקה שהוצעה בידי הוועדה המלכותית אין לקבללה.
- הקונגרס מיפה את כוחה של ההנחה הציונית לנוהל משא ומתן לשם בירור התוכן המסור של הצעת הממשלה הבריטית לייסוד מדינה יהודית בארץ-ישראל.
- אם כתוצאה ממשא ומתן זה תסתכם תכנית מסוימת לייסוד מדינה יהודית, תובא ההצעה בתוכנית לקונגרס נבחר חדש לשם דיון והחלטה [ראה טבלה 1].

טבלה 1: חלוקת הקולות בהצבעה בקונגרס הציוני ה-כ' לפני סיום

מצביע	הצביע הרוב	ברור	לא	סה"כ	אחרים	המדינה	מפלגת	הצער	השורר	המזרחי ומזרחי	ציוונים כלליים	ציוונים התאחדות	כלליים	מפא"י	
299	11	288	18	-	-	-	-	-	-	10	79	181	181	הצביע הרוב	
160	8	152	6	9	23	66	28	66	23	28	20	-	-	הצביע המייעוט	
6	-	6		-	-	-	-	-	-	1	4	1	1	נענעים	
465	19	446	24	9	23	66	39	66	23	39	103	182	182	סה"כ	

טבלה 1 מראה את התפלגות הצבעה של המפלגות בקונגרס הציוני ומצביעה על השינויי לעומת התפלגות העמדות לפני הקונגרס שהוצגה בציור 3. אילו ה策רפו כשיים הנציגים המהססים לשולי החלוקה, שהצביעו בעד החלטת המיעוט, ספק רב אם ההחלטה הרוב הייתה מתתקבלת. יתרה מזו, ניצחון ברוב זעיר להצעת ההחלטה של וייצמן ובוגדורין היה מערער את מנהיגותם. הוא היה מנצח גם את כל הקווים הדרומיים, הטקטי והפרגמטי שנקטה הנהלה הציונית ביחס להצעת ההחלטה המדינית, ואילו יזם ובראשם דב הוז, עוזר לוי אשכול, לא הצליחו לטעון אמרת 'כן' או 'לא' חד-משמעותית. הוא הצליח גם לממסים ולחילק מן השוללים לטעון אחרים הקונגרס שהם לאצביעו בעד חלוקה, שהרי ההכרעה הסופית נדחתה לكونגרס הבא. וזאת ועוד, בנוסח ההחלטה נאמר, שהנהלה ניתנה סמכות לברר את הצבעה הבריטית להקים מדינה, ככלומר רק את היבט של הריבונות ולא של החלוקה. בטיעונים אלה הייתה נקודת חולוקה שדווקא השוללים התקיפים מיהרו להצביע עליה: משמעותה של ההחלטה הקונגרס הייתה הסכמה לעקרון החלוקה. הרויזיוניסטים, לדוגמה, תקפו את ההחלטה, משומש שהיא מקפתה בתחום נוכנות של ההסתדרות הציונית העולמית לקروع, בתנאים מסוימים, אברים מארכ'-ישראל.

ההחלטה הקונגרס מצריכה לפיקד מספר הבחרות: ראשית, היא הتبסה בעיקר על קואלייזיה של האינסטרומנטליסטים. היו בה מעט הצהרות אקספרסיוניסטיות כמו בפתחה בדבר 'הקשר ההיסטורי' בין עם ישראל לארץ-ישראל, אבל עיקר ההחלטה הייתה פרגמטי. שנית, על מה בדיק קיבלה הנהלה הציונית ייפוי כוח לשאת ולתת עם המשלה הבריטית? לכארורה, על הצבעה להקים מדינה יהודית, ולא על החלוקה, אולם בהתחשב בעובדה שההצעה הרלוונטית היהודה להקמת מדינה יהודית הتبסה על חלוקה, היה ברור לממשלה שהתנוועה הציונית מוכנה לדון על כך. מכאן שהקונגרס אימץ, למעשה, את עקרון החלוקה, אף שהדבר געשה בעקביפין ובהתויה מסוימת ולמרות הנוסחים הכלולים בהחלטה הארוכה והמסובבלת. באותה מידה חשובה העובדה שנדחתה הצבעה המיעוט שכן נאמר בה במפורש בסעיף 3 שהקונגרס דוחה בהחלטתו את הצבעה לחוקת ארץ-ישראל (הكونגרס הציוני ה', 215:1937). מטרת הצבעה המיעוט הייתה לקשור את ידיה של התנוועה הציונית ולהזכיר להתנגד לחולוטן חולוקה בכל צורה שהיא. הצבעה כללת גם איום, שכן היא קבעה שאפיילו אם תחתום הנהגה על מסמך חלוקה, הוא יהיה בטל, 'חיות והזוכיות הבלתי מעורערות של העם היהודי למולתו ההיסטורית אין עלות להתקטל על ידי חתימה איזושהי' (שם, סעיף 4).

לעומת זאת, התנאים הכלולים בהצעת ההחלטה של הרוב היו שימוש ומתן (על חלוקה) ניתן בתמורה להקמת מדינה יהודית ריבונית, ושתכנותית כזאת תחייב ההחלטה נוספת של קונגרס נבחר וחידש. הויכוח על משמעות ההחלטה הקונגרס נמשך זמן רב, עד שועדת החלוקת החדשה (ועדת וודהד) סתמה את הגולל על רעיון החלוקה מבחינה בריטית באוקטובר 1938.

התהיליך שהחל בעדותו של וייצמן לפני הוועדה המלכותית (כאשר דחה את האפישיות לקנטוניזציה של ארץ-ישראל ולא סגר את הדלת בפני חלוקה טריטוריאלית) הגיע לשיאו בהחלטת הקונגרס הציוני ומועדצת הסוכנות, שהסמכה

את הנהלה הציונית לנשות ולשפר את הצעת החלוקה הבריטית. ב-1937 היו רוב הציונים מוכנים ליטול את האחריות למדינה עצמאית, גם במחיר של ויתורים טריטוריאליים.

מדינה וטריטוריה: אמצעים ומטרות

הטרגדיה [היהודית] מקורה ביחס הפוך שבין צרת היהודים לבין ארץ-ישראל. ככל אשר תגדל הצרה, כן הולכת הארץ וקטנה [לשצ'ינסקי, ציר לא-ציוני פולני, מועצת הסוכנות, 1937: מ].

פולמוס החלוקה חרג כМОן מ' האמות של כמות הקרקע הנחוצה להגשה הציונית ונגע בשאלות היסוד. א' קצנלוון, שהיה שולל, העמידן זו מול זו: 'בעלי ירושלים וחיפה אין זו ציונות אלא טריטוריאליזם' (פרופוטוקול ישיבת מרכז מפ"א, 10 באפריל 1937: 21). על כך ענה לו רמו: 'טריטוריאליזם הוא יסוד הציונות' (שם). ולוביאניקר (לבונן) אף הרחיק לכך ממן: 'הגשמה החזון משמע תחימת גבולות, הגבלתו בשטח ובזמן, בקיצור לעשותו אותו לטריטוריאלי' (שם: 13).

האינטראנטיסטים ייחסו להקמתה של מדינה לאתגר חשיבות רבה יותר מאשר לכל מטרה אחרת. לדעתם היה צורך בשליטה מידית בטריטוריה כדי להשיג מידת'מה של ריבונות פוליטית, דבר שיאפשר שליטה בעיליה, ברכישת קרקעות, בהפתחות כלכלית, וגם, אם יהיה צורך, ישתמש בסיס להתרחבות טריטוריאלית בעתיד. הטיעונים שלהם היו במונחים של הזדמנויות: הבה ניקח מה שאפשר עכשו ואת השאר נשאיר לדורות הבאים. היה זה פרגמטי וגם מואוד אופיני לתהיליך קביעת המדיניות בתנועה הציונית, שהיא לו תמיד ממד אופרטיבי בנוסף לזה האידיאולוגי (הורוביץ וליסק, 1977: 219). הנחת היסוד הייתה שהאלוצים הציוניים הם החזקים יותר, והחברתיים יחליטו, בסופו של דבר, על פי האינטרסים שלהם. לפיכך, מה שהתנוועה הציונית יכולה לעשות הוא לננות לשנות כמה מן האילוצים האלה ואולי גם לעצב מחדש את הסביבה המיידית שמשפיעה על קבלת החלטות. מכאן המאמץ הגדול לקבל בזמן מידע מדויק ומדויקן על תהליך קבלת ההחלטה בממשלה בריטניה והחוינוות הרבה של מגעים הדוקים ותמידיים עם מקבלי ההחלטה. בה בשעה נעשו גם מאcents רבים לזכות באחדות דעת הקהל בבריטניה ובמקומות אחרים. אורם בסיכוןו של דבר האמיןנו האינטראנטיסטים שמטרות הציונות יוגשו צעד-צעד תוך ניצול כל הזדמנויות. לבביהם טריטוריה הייתה אמצעי להגשה המטרה הציונית: מדינה יהודית. הם התיחסו בביטול לטיעונים הרטוריים שלהם עצם בדבר זכויות היסטריות, מושם שסבירו שאינם מעלים ואין מורידים. הם אמרו 'כן' עקרוני לחלוקת, מושם שטריטוריה וגבולות היו נכסים מוחשיים ופונצ'יזונליים ומשום שהעדיף לא להתווכח על גיאוגרפיה לפני המדינה היהודית תיששה לעובדה מוגמרת. לדידם עוצמה פוליטית הנקבעת בתהליכים פוליטיים של קבלת החלטות היא שמעצבת מציאות, וכן 'דרטמיניזם גיאוגרפי' היה חסר כל משמעות. הם העדיפו באופן עקבי את הטקтика של 'תקיעת רgel בדלת', שפירושה לא להניח להזדמנות פוליטית לחלוּף, בלי להכיר בה ברגע הנכון ובלי להרחיב אותה במידת האפשר.

הגישה האקספרטיבית, לעומת זאת, התבessa על טיעונים עקרוניים כדי להוכיח

את חשיבות הטריטוריה והגבלוות. היא הציעה חזון, אידיאולוגית ואמונה נסוע על הנאמנות למטרות הציוניות, משלך-נגד לאופרטוניזם האינטראומנטלי. בREL צנלסון, שול אידיאולוגי אך מהס פרגמטי, כתב לבנ-זוריון במאמר 1938:

סוף סוף מותר לו לאדם להיות לא שול ולא מחיב אלא ציוני סתום, שאייננו יכול להפкар על נקלה מה שיש לו בדמיונו הציוני, והפוגש בזהירות מרובה, ואפילו בחשנות, רמזי הבתוות שאין מעשה מעורר אמון בצד [ז'רונט, ה-]. [148:1976]

לכמוهو ולרבים אחרים חלוקת ארץ-ישראל ממשמעה היה נטישת חלום הציונות, וזאת בתמורה להבטחות של הבריטים שעולות לא להתגשם. העוצמה של עמדות נבעה לא רק מנאמנות חסרת פשרות למטרה הגדולה, אלא גם מהיפוך סדר הטיעונים של ההיגיון האינטראומנטלי. בעיניהם האיליצים החיצוניים, הן הבריטיים והן הערביים, היו כה נוקשים וכבלתי ניתנים לשינוי, שהם העדיפו לדבוק בדרישות המקסימליות של הציונות. הם היו, בלי ספק, קנאים אידיאולוגיים, אך הם טענו בכושר שכנו רב שכל יותר ציוני יהיה יהפר מיד לדרישת מינימום של הצד שכנגן ובבסיס ללחצים לוויתורים נוספים.

לידינונו כאן חשוב עוד יותר להציג את גישתם השונה לתחביר ההיסטורי של בניין אומה. הם סברו שאופרטוניזם מדיני רק מחייב את כוח הרצון הלאומי ובעקבותיו גם את הזכות לקדם את המטרות של הציונות. כל זה נכון במיוחד לגבי ארץ-ישראל, שאינה רק סמל אלא מטרה חיונית בשלעצמה לקיבוץ היהודים והפיקתם לעם. מה שנוטר עליו עכשו לא נוכל להשיב לעולם, הם טוענו, וטריטוריה מצומצמת תחבל בסיסיו להקים מדינה עם היהודי כולם. גם הסיסמה של הוועדה המלכותית, 'טובה ממחית הCACR מפאס לחם' (הוועדה המלכותית, 1937:287), נראית להם מגוחכת, משומש שazzi כיכר היא לא כלום בהתחשב בשאיפות ובצריכים הטריטוריאליים של העם היהודי, מה גם שמחיבי החלוקה מוכנים להחפשר לא על חזי, אלא על חמישית מדامت המולדת.

¹⁰ שוללים רבים הגדרו את הפרdot עבר-הירדן ב-1922 כ'חלוקת של ארץ-ישראל', וטענו שהחטנווה הציונית כבר עשתה מספיק ויתורים טריטוריאליים, כאשר יתרה על ארץ-ישראל המורחת. רבים מהם התנגדו גם להצעת הטרנספר, אלא אם כן פירושה העברת ערבי פלסטינה אל מחוץ לגבולות ארץ-ישראל, כולל עבר-הירדן, כולם לסוריה או לעיראק. אל מול עמדתו של בן-גוריון שאנו יכולים להחליט רק לגבי התנהנה הבאה' הם טוענו, שהרכבת נסעת על המסלול הלא נכון לעבר המטרה הללו נכונה. מה היה חלוקם של האידיאולוגיסטים האקספרסייבים בהתמונות השונות. המחייבים טוענו שהחלה הארץ לפני מלחמת העולם השנייה? גם המחייבים וגם מדיניות החלוקה של ממשלה בריטניה לפניה מלחמת הארץ המלכותית הכוחה לעמדותיהם השוללים ראו בהסתלקות הבריטים מתכנית הוועדה המלכותית הכוחה לעמדותיהם השונות. המחייבים טוענו שהחלה הארץ לפניה מלחמת הארץ המלכותית הכוחה לעמדותיהם השוללים אמרו, שבדוחיות ההצעה הוועדה הם מנעו הקמתה של מדינה-זוטא ופתחו בכך את האפשרות להקמת מדינת ישראל גדולה יותר בעtid.

ב-1937 ניצח ההיגיון האינטראומנטלי של וייצמן ובן-גוריון. החלטת הקונגרס ה-^c ציינה השלמה עם העובדה שבנכסיות של אז נראו כל האפשרויות האחרות נחותות

יותר. ב מבט לאחרר ברור שהבריטים גנו את הצעת החלוקה בגל האינטנסים האסטרטגיים העולמיים שלהם, ולא בשל העמדות היהודיות השונות. ההנחה שניית הייתה לשנות את האילוצים החיצוניים התבררה כמוטעית לנוכח הסורה המשמשת ובאה של מלחמת העולם השנייה.

השאלה שהוצגה במאמר זה הייתה אם התנועה הציונית הייתה מוכנה ב-1937 למותר על שאיפות טריטוריאליות תmorות ערבים אחרים. התשובה היא שאחרי פולמוס קשה שאים לפולג את התנועה ומוסחותה ההחלטה היהובית: להסכים לעקרון החלוקה בתמורה להקמת מדינה יהודית עצמאית. זה היה השיקול המכריע אף שמשמעותו

היתה הקמת מדינה על שטח זעיר של 5000–6000 קמ"ר.¹¹

ב-1937 היו סיבות טבות ואמותות פוליטיות רבות לדחית ההחלטה, אם בגל האילוצים החיצוניים ואם משום שההכרעה אימאה לגרום לקרע פנימי. ובכל זאת התגדו המנהיגים המובילים לאפשרות (או לפיתוי) של 'להחליט שלא להחליט'. ההחלטה שנתקבלה הייתה, כאמור, מעורפלת מבחינה מילולית, אבל משמעותה המדינית הייתה ברורה: הסכמה של התנועה הציונית לחולקה. אנו גם יודעים שההחלטה הפנימית הבאה על הצעת החלוקה של האו"ם ב-1947 וההסכם לחולקה הדפקתו ב-1948–1949 הושפעו מן הפלומים של 1937 ונתקבלו בהסכם רחבה מאוד ובתנגדות עקרונית מועטה. מובן שהכול היה שונה אחרי מלחמת העולם השנייה והשואה באירופה, אבל 'ההחלטה האינטראומנטלית' של 1937 אכן הציבה תקדים שמננו לא ניתן היה להתעלם עשר שנים אחר כך. אנו יודעים גם שההחלטה הפוליטית של ארץ-ישראל נמשכה פחות משנה עשרים, והפלומים נפתח מחדש בעקבות המלחמה ב-1967. לעתינו, הפרטורים של הברירות שעמדו לפני מקבלי החלטות ב-1937 דומים, בהתאם הנדרשות, לאלה המשיכים להעסיק את הישראלים והפלסטינים גם היום.

מסקנות כלליות

מקיאלי תיאר את הדחף להציג נכסים טריטוריאליים בתור 'תשואה אנוושית טבעית ורגילה מאוד (הנסיך, הוצאה 1983:42). הגיאופוליטיקאי הגרמני ראל (Ratzel, 1903) הגידר טריטוריה בתור 'הבסיס הגיאוגרפי לעוצמה פוליטית'. הגיאופוליטיקה בתחום מחקרים התפתחה באירופה באמצעות המאה התשע-עשרה וכותה לאחר מכן למוניטין מפוקקים מאד בשל דברותה ב'גישה הארגנית' כלפי תהליכי צמיחה של מדינות והתקשותן הטריטוריאלית. שמה הוכתם בידי ראוון עולם כאשר נשתה חלק מן האידיאולוגיה הנאצית (הסקה [Heske], 1987). באמון קבוע בצדקה, שהגיאופוליטיקה הוא אינה אלא 'תירוץ לגזילת שטחים' (באומן [Bowman], 1942:658).

בעקבות התפתחות פסוד-מדעית זו של מה שנקרה 'גיאוגרפיה יישומית' נבלם חקר יחסיו הגומلين בין הopolיטיקה לגיאוגרפיה למשך תקופה ארוכה. עד כדי כך שברי (Berry, 1969:450) תחיחס לכל התחום של גיאוגרפיה פוליטית כל 'מים עומדים שומנים עבר', וקרא לשינויים גדולים בתוכן ובmethodולוגיה. מאוחר יותר הchallenge

הגיאוגרפיה הפוליטית להתפתח בכיוונים חדשים וניסתה לנחת, בין השאר, את הגורמים הגיאוגרפיים המשפיעים על החלטות מדיניות (McKee [McColl], 1983:284). הנושאים המרכזיים במחקר זה – היחסים בין מדינה לטריטוריה, ובמיוחד היבטים הטריטוריאליים של האומות – החלו לעורר תשומת לב מחודשת רק לאחרונה (גוטמן, 1973; מיר [Muir], 1975; נייט [Knight], 1982; אדיסון, 1983; קליאט וטרמן [Kliot & Waterman], 1983; טילור [Taylor], 1985; מקלאפלין [MacLaughlin], 1986; וטרמן [Waterman], 1987). אולם עבוזות אלה אינן משולבות עדין במחקרים קודמים שעסקו במדינה ולומות כמו מק'איבר (1926), MacIver (1946), Kohn (1953, Deutsch, 1959), בולדינג (1953, Boulding, 1961), גלנר (Gellner, 1983) ורבים אחרים. למשל: היבטים הטריטוריאליים של שפות (לאפונס [Laponce], 1980) ושל אמונה דתית (וינסנט [Vincent], 1987) טרם הועמדו על סדר היום המחקרי בגיאוגרפיה הפוליטית (ראה מאמר מערצת של הרבעון לגיאוגרפיה פוליטית *PGQ*, 1982).

מה ניתן לזכור מהחלטת 1937 לגבי חקר הפוליטיקה והגיאוגרפיה? איןaira אחד יכול לשמש בסיס להכללות מקיפות, מה גם שבמהלך השנים, לאורך הדרך לעצמות ישראל ב-1948, נפלו בתנועה הציונית עוד הכרעות טריטוריאליות. עם זאת, ניתן להציג השערה כללית אחת, המבוססת על החלטת 1937, וזאת אף שאי אפשר להוכיח רק על סמך החומר המוצג במאמר זה.

העובדת שהשאלה הטריטוריאלית של ארץ-ישראל נותרה פתוחה חמישים שנה ויתר משמשת לא פעם כטענה ניצחת לאלה שעדיין סבורים שאי אפשר להתווכח עם גיאוגרפיה. שטח של כ-28,000 קמ"ר, כרך הם טענים, קטן מלהכיל את התביעות המנוגדות של שתי אומות. הסיבות שモבאות לחיזוק עמדה זו, ועל פי רוב גם המונחים הלשוניים, זרים לטיעונים האקספרסייביים שהציגו שולליה הנמרצים של החלטה ב-1937. האמונה בשלמות או אחדות טריטוריאלית מכתיב במקורה זה את העמדה הopolיטית ואת השאיפה ליצור את הסימטריה הדורשה בין הלאום לבין המולדת. כושר הקיום וההישרדות של מדינה נמדד לפיקד בקיומה של ייחודה גיאופוליטית ברורה בעלת גבולות מסוימים היטב. כמו ב-1937, מגויסים טיעונים היסטוריים, דתיים וחברתיים להצדקת עמדה או אמונה זו.

אולם אם עולה מסקנה כללית כלשהי מחקר ההחלטה 1937, הרי שהיא מצבעה בכיוון הפוך לזה של דטרמיניזם גיאוגרפי. בהחלטה הפנימית שנתקבלה בתנועה הציונית, הטיעונים שגברו היו האינסטרומנטליים, ככלומר קודם כל פוליטיים במחותם ולא גיאוגרפיים. הקואליציה שתמכה בעקרון ההחלטה כללה לא רק את המתבטים אלא גם את השוללים האינסטרומנטליים, והיא קמה על בסיס אינטרסים לאומיים מצד אחד ותקניות פוליטיות פרגמטיות מצד אחר. הכרעת הרוב בكونגרס הציוני מ-1937 מנוגדת למעשה להפיסה, שטריטוריה וגבולות מייצגים ערכים עליונים העומדים בראשות עצם (כמו גאולה, למשל), ולכן אין הם בני השוואה עם ערכים חשובים אחרים. ההחלטה התמקדה במאזן להקים מדינה יהודית נפרדת לפחות, ובכך הכירה בעובדה שלא ניתן לגשר בין התביעות המנוגדות של היהודים והערבים בטריטוריה משותפת. אך הלוגיקה של הסיבות לכך לא הייתה מבוססת על

ציוים טריטוריאליים, אלא על ההכרה שהעימות בין השביעות הלאומיות הסותרות האלה לא ייעלם אפילו אם הטריטוריה הנחונה בחלוקת תהייה גדולה פי שניים. ניתן לטעון שתכנית החלוקה לא התבצעה ב-1937, משום שהבריטים חזרו בהם מתקנותם. אולם ספק גדול אם הבריטים היו נוהגים כך לו הסכימו היהודים והערבים ביניהם לחלוקת או לכל פרטן אחר של העימות. מכאן שהסיבות לכך שהחלוקת לא נעשתה ב-1937 ושהשאלת נורתה פותחה בעירקה עד ימינו אלה קשורות במהותן לתהליכיים של בניית אומה, המכנים, בין משתנים אחרים, גם מרכיב טריטוריאלי מוחשי.

הערות

1. הגדרות מתחבשות בעיקר על קימרלינג (Kimmerling, 1983: 21-22). המחלק אוריינטציות לאינסטרומנטליות ו'אקספרסיוניות': 'הקרקע חיבת להיות חלק מן המפה הקוגנטיבית של אנשי הקולקטיב הקשורים אליה, בתור יעד להגירה, מקום לשוב אליו, לשם כיבוש, לבניית "עיר האלים", או לפחות לשם שימוש במסאים שיימצאו שם'.
2. השמות הבריטיים הרשמיים בתקופת שלטונו המנדט היו פלשתינה ('א"י') לארץ-ישראל המערבית, ועבר-הירדן לחבל שמורוח לנهر הירדן.
3. לשם השוואה, על פי החלטת החלוקה של האו"ם מ-1947 כללה המדינה היהודית למעלה מ-50% משטח ארץ-ישראל המערבית; ואילו הסכמי שביתת הנשך של 1949 העבירו לשליטה של ישראל למעלה מ-75% משטח הארץ.
4. מכתב של שר המושבות אורמסבי-גgor ל'וועדה הוועדה ועדת, 22 במרס 1938. מסמך PRO FO 371/21862/1653
5. על ההבחנה בין 'abilities התישבות' ל'גבולות מדיניים', ראה פרסקוט (Prescott, 1987: 36-51).
6. השאלה בדבר 'יכולת הקליטה הכלכלית' של הארץ העסיקה רובת את הציונות. בלגיה הזכורה לא פעם כדוגמה, משום שגודלה זהה להזו של ארץ-ישראל המערבית (כ-30,000 קמ"ר) וצפיפות האוכלוסין בה רבה. בלגיה שימושה הוכחה הן לכך שטריטוריה מוגבלת מסוגלת לקיים אוכלוסייה גדולה והן לטענה הפוכה שאין היא מסוגלת, משום שמה שקובע הוא שם כמות הקרקע הנחינת לעיבוד ולהשקייה היא גדולה, ולא כך בארץ-ישראל (דו"ח הוועדה המלכיתית, 1937: 168).
7. הצעת הוועדה המלכיתית הייתה יוצרת מדינה יהודית עם מיעוט ערבי של כ-225,000 (קרוב ל-40%). לכן הצעה הוועדה לבדוק אפשרות של העברת שטחים ואוכלוסין. היא חישבה שבקצב עלייה של 30,000 יהודים בשנה יהפכו 400,000 היהודים (נכון ל-1937) לרוב הארץ ב-1970. ואילו אם קצב העלייה יהיה 60,000 בשנה, היהודים יהיו לרוב ב-1950 (הועדה המלכיתית, 1937: 202-203).
8. גילי הדעת של מפלגת פועלי ארץ-ישראל, דבר, 13 ביולי 1937.
9. שכתי בטח מנסה כך את 'הנוסחה הכפולת' של בז'גורין ב-1937: 'נלחם על המשך המנדט

- כאליו איננו מסכימים למדינה בחלק הארץ-ישראל; ובניא את הבריטים לכך שכפו עליו מדינה, וננצל זאת להרחבת הגבולות שהzieעה ועדת פיל, כאלו ויתרנו על המנדט. יסוד הנוסחה ההפוליה במחשבתנו המדינה של בְּנִיגְרוֹיָן, הרצתה בכנס של מכון ל' דיויס, האוניברסיטה העברית, 10 ביוני 1987.
10. היו גם שהבחינו בין החלוקה הראשונה של ארץ-ישראל שנעשתה בועידת סַרְמָוֶן ב-1920, כאשר דרום-לבנון והפרדה משתח המנדט הבריטי על פלסטינה ונמיסה לשטח המנדט הצרפתי בלבנון, לבין החלוקה השניה – הפרדת עבר-הירדן בידי הבריטים ב-1922.
11. הצעת הסוכנות היהודית, שהוגשה לוועדת זהודה ב-1938, כללה דרישות רבות לשינויים טריטוריאליים בהצעת הוועדה המלכומית. למרות זאת, כל השינויים שנדרשו מתקנים בתוספת של כ-20 אחוזים: מדינה יהודית על טריטוריה של כ-6000 קמ"ר (ראה דוח ועדת

ביבליוגרפיה

- אושישקין, מ' (1937). 'השאלה על חלוקת ארץ-ישראל', הארץ, 4 ביוני 1937.
- אליאש, ש' (1971). הפלמוס בישוב היהודי בארץ-ישראל על תבניות החלוקה, עבוצה לשם קבלת תואר מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן.
- בירג, ג' (1983). מושבת כתר או בית לאומי?, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- בילסקי-בן-זchor, ר' (1988). כל ייחיד הוא מלך: המחשבה החברתית והמדינה של זאב ז'בוטינסקי, תל-אביב: דבר.
- בערבה (10 בספטמבר 1937). תל-אביב: הוצאה המפלגה הרוויזיוניתית (עתון חד פעמי).
- בן אברם, ב' (1978). מפלגות וזרמים פוליטיים בתקופת הבית הלאומי, ירושלים: מרכז שור.
- בן-גוריון, ד' (1931). אנחנו ושכניינו, תל-אביב: דבר.
- בן-גוריון, ד' (1982-1971). זכרונות, א-ג, תל-אביב: עם עובד.
- בן-גוריון, ד', ובן-צבי, י' (1980). ארץ ישראל בעבר ובאה, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- וזמן, ש' (1980), פולמוס החלוקה בתקופת המנדט, ירושלים: יד יצחק בן-צבי.
- הרוביץ, ד' וליסק, מ' (1977). מישוב למדינה, תל-אביב: עם עובד.
- ההר, י' (1985). במאבק לממדינה, ירושלים: מרכז שור.
- הלה, י' (1989). לחיה: אידיאולוגיה ופוליטיקה, 1940-1949, א-ב, ירושלים: כתר.
- הסוכנות היהודית (1937). דין וחשבון סטינגרפי: המושב החמיישי של הסוכנות היהודית, ירושלים: ההסתדרות הציונית העולמית.
- הكونגרס הציוני ה-13 (ציריך, 3-16 באוגוסט 1937). דין וחשבון סטינגרפי, ירושלים 1938: ההסתדרות הציונית העולמית.

מפא"י, פרוטוקול ישיבות המרכז והמוסצתה (1937–1938), ארכיון בן-גוריון, המכון למורשת בן-גוריון, קריית שדה בוקר.

הרכבי, י. (1970). עמדת העברים בסכום ישראל-ערב, תל-אביב: דבר.

ז'בוטינסקי, ז. כתבים, 1947–1959, א–י"ח, תל-אביב: ע' ז'בוטינסקי.

על דרכיו מדיניותנו (1938). דין וחשבון של המועצה העולמית של אוחוד-פועלי-ציון (צ.ס.) –התאחדות, תל-אביב.

קולת, י. (1984). 'פולמוס החלוקה בתנועת העבודה', עיונים בתכניות החלוקה 1937–1947, קריית שדה בוקר: המרכז למורשת בן-גוריון, עמ' 54–40.

קידר, א' (1983). התפתחותו הפליטית והרعنונית של הקבוץ המאוחד 1933–1938: חיבור לשם קבלת דוקטור לפילוסופיה, האוניברסיטה העברית, ירושלים.

שאלתייאל, א' (1990). פנהם רוטנברג, א–ב, תל-אביב: עם עובד.

שביט, י. (1983). מרוב למדינה: התנועה הריבייזוניסטית, תל-אביב: דומינו.

שפירא, א' (1980). ברל, א–ב, תל-אביב: עם עובד.

- Berry, B. J. L. (1969). 'Geographical Reviews', *Geographical Review*, vol. 59, pp. 449–459.
- Boulding, K. E. (1959). 'National Images and International Systems', *The Journal of Conflict Resolution*, vol. 3, pp. 120–137.
- Bowman, I. (1942). 'Geography vs. Geopolitics', *Geographical Review*, vol. 32, pp. 652–671.
- Burghardt, A. F. (1973). 'The Bases of Territorial Claims', *Geographical Review*, vol. 63, pp. 225–245.
- Cohen, E. (1976). 'Environmental Orientations: A Multidimensional Approach to Social Ecology', *Current Anthropology*, vol. 17, pp. 49–70.
- Cohen, S. (1986). *The Geopolitics of Israel's Border Question*, Tel Aviv: The Jaffee Center.
- Deutsch, K. W. (1953). *Nationalism and Social Communication*, Boston: MIT Press.
- Editorial Essay (1982). 'Political Geography - Research Agendas for the Nineteen Eighties', *Political Geography Quarterly*, vol. 1, pp. 1–17.
- Gellner, E. (1983). *Nations and Nationalism*, Oxford: B. Blackwell.
- Goldmann, N. (1969). *Memories* (Autobiography), London: Weidenfeld and Nicolson.
- Gottmann, J. (1937). 'The Pioneer Fringe in Palestine: Settlements Possibilities South and East of the Holy Land', *Geographical Review*, vol. 27, pp. 550–565.
- Gottmann, J. (1973). *The Significance of Territory*, Charlottesville: The University Press of Virginia.

- Gyorgy, A. (1944). *Geopolitics: The New German Science*, Berkeley: University of California Press.
- Hattis, S. L. (1970). *The Bi-National Idea in Palestine During Mandatory Times*, Shikmona Publishing Co.
- Heske, H. (1987). 'Karl Hanshofer: His Role in German Geopolitics and Nazi Politics', *Political Geography Quarterly*, vol. 6, 2, pp. 135-144.
- Jabotinsky, Z. (1937). *Evidence Before the Royal Commission*, London: The New Zionist Federation.
- Karpf, M. (1938). *Partition of Palestine and its Consequences*, New York: American Jewish Committee. Source: New York Zionist Archives 956.5 K.
- Kedourie, E. (1961). *Nationalism*, London: Hutchinson University Library.
- Kimmerling, B. (1983). *Zionism and Territory: The Socio-Territorial Dimensions of Zionist Politics*, Berkeley: University of California Press.
- Kleimann, A. S. (1970). *Foundations of British Policy in the Arab World: The Cairo Conference of 1921*, Baltimore: The Johns Hopkins Press.
- Kleimann, A. S. (1980). 'The Resolution of Conflicts Through Territorial Partition: The Palestine Experience', *Comparative Studies in Society and History*, vol. 22, pp. 281-300.
- Kliot, N. and Waterman, S. (eds.) (1983). *Pluralism and Political Geography: People, Territory and State*, London: Croom Helm.
- Knight, D. B. (1982). 'Identity and Territory: Geographical Perspectives on Nationalism and Regionalism', *Annals of the Association of American Geographers*, vol. 72, no. 4, pp. 514-531.
- Kohn, H. (1946). *The Idea of Nationalism*, New York: Vintage.
- Laponce, J. A. (1980). 'The City Centre as Conflictual Space in a Bilingual City: The Case of Montreal', in: *Centre and Periphery* (J. Gottmann ed.), Beverly Hills: Sage, pp. 149-162.
- Machiavelli, N. (1983). *The Prince*, Harmandsworth: Penguin.
- MacIver, R. M. (1926). *The Modern State*, London: Oxford University Press.
- MacLaughlin, J. (1986). 'The Political Geography of Nation Building', *Political Geography Quarterly*, vol. 5, no. 4, pp. 299-329.
- Malcolm, J. A. (1938). *Partition of Palestine: Suggested Alterations and Proposed Frontiers*, London: Apolo Press.
- McColl, R. W. (1983). 'A Geopolitical Model for International Behaviour', *Pluralism and Political Geography* (N. Kliot and S. Waterman, eds.), London: Croom Helm, pp. 284-294.

- Muir, R.D. (1975). *Modern Political Geography*, London: The Macmillan Press.
- Paddison, R. (1983). *The Fragmented State: The Political Geography of Power*, Oxford: Basil Blackwell.
- Palestine Royal Commission (July 1937). *Notes of Evidence*, Sede Boqer Campus: Ben-Gurion Archives.
- Palestine Royal Commission (July 1937). *Report*, London: H. M. Stationary Office, Cmd. 5479.
- Palestine Partition Commission (October 1938). *Report*, H. M. Stationary Office, Cmd. 5854.
- Paterson, J. H. (1987). 'German Geopolitics Reassessed', *Political Geography Quarterly*, vol. 6, no. 2, pp. 107-114.
- Prescott, J. R. V. (1987). *Political Frontiers and Boundaries*, London: Allen and Unwin.
- PRO (Public Record Office), London.
- Ratzel, F. (1903). *Politische Geography*, Berlin: R. Oldenbourg, 2nd Ed.
- Rose, N. (1971). 'The Debate on Partition 1937-1938: The Withdrawal', *Middle Eastern Studies*, vol. 7, pp. 3-24.
- Soja, E. J. (1971). 'The Political Organization of Space', *Commission on College Geography*, Research Paper no. 8, Washington Association of American Geographers, pp. 1-54.
- Spykman, N. J. (1938). 'Geography and Foreign Policy', *American Political Science Review*, vol. 32, no. 2, pp. 213-236.
- Stein, K. (1984). *The Land Question in Palestine 1917-1939*, Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- Taylor, P. J. (1985). *Political Geography*, London: Longman.
- Vincent, A. (1987). *Theories of the State*, Oxford: Basil Blackwell.
- Waterman, S. (1987). 'Partitioned States', *Political Geography Quarterly*, vol. 6, pp. 151-170.
- Weizmann, Ch. (1979-1985). *The Letters and Papers of Chaim Weizmann*, Jerusalem: Universities Press, 20 vols.
- Williams, C. H. (1979). 'Ethnic Resurgence in the Periphery', *Area*, no. 11, pp. 279-283.